

Handbok om enprocents- principen i Finland

För beställare av konst

Omlagsbild
Hanna Vihriälä:
Vit näckros (2018)
Saimaa Stadium, S:t Michel
FOTO Harri Heinonen
©Kuvasto 2019

Medverkande i publikationen

Miisa Pulkkinen (red.)

Utgivare:
Konstnärsgillet i Finland
Rosa Kuosmanen
Aura Lehtonen
Annukka Vähäsöyrinki

Medverkande i publikationen (2015):
Styrgruppen för projektet En procent till konsten
Salla Heinänen, Ornamo
Kirsi Korhonen, Konstnärsgillet i Finland
Tiina Valpola, Informationscentret för arkitektur
Erja Väyrynen, Stiftelsen för miljökonst
I samarbete med Henri Terho, Centret för konstfrämjande

Informationscentret för arkitektur
Aino Salmi
Yrjö Suonto

Ornamo Art and Design Finland
Elina Perttula
Laura Uimonen
Lotta Veromaa

Konstnärsgillet i Finland
Hanna Hannus
Hanne Heinonen
Anna Nousiainen
Miisa Pulkkinen

Stiftelsen för miljökonst
Marjukka Korhonen
Niina Rauhala

Grafisk design **Dog Design**
Utgivare **Konstnärsgillet i Finland**

Projektet har fått stöd av undervisnings- och kulturministeriet.

ISBN: 978-952-9864-39-3 (PDF, Handbok om enprocentsprincipen i Finland / För beställare av konst)

Innehåll

Enprocentsprincipen	4
Till läsaren	5
Varför beställa konst	6
Modellerna för upphandling av konst till byggda miljöer i Finland	7
Konstprogrammet	8
Enprocentsprincipen i kommunens offentliga byggande	14
Konstskyldigheten i villkoren för tomtöverlåtelse	20
Fondmodellen	24
Principer för offentlig konst	30
Konstprogram i sjukhus	34
Konst inom stadsplaneringen	38
Ett proffs garanterar konstprojektets kvalitet	40
Expertis inom offentlig konst till er tjänst	42
Konst-, arkitektur- och designtävlingar	44
Offentlig konst och upphandlingslagen	46
Integrerad konst: bildkonstnär Maija Kovaris erfarenheter av planering av gaturummet	48
Var används enprocentsprincipen i Finland, och på vilket sätt?	50
Erfarenheter av användningen av konst i byggprojekt	60
Enkät: Finländarna vill uppleva konst i sin vardag	74
Källor och kompletterande litteratur	77

Enprocentsprincipen

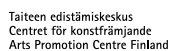
Enprocentsprincipen innebär att en del av anslaget för ett byggprojekt används till konst. Det nns era finansieringsmodeller för att genomföra regeln. Enligt den traditionella definitionen används cirka en procent av budgeten för ett byggnadsprojekt för att köpa konst.

Enprocentsprincipen kan genomföras med ett planläggnings- eller finansieringsbeslut av kommunen eller till exempel fastställas som villkor för tomtöverlåtelse. Enprocentregeln kan också genomföras av privata byggherrar. Regeln lämpar sig för ny- och ombyggnad, kompletterande byggnad och infrastrukturbyggnad.

Främjande av enprocentsprincipen

Denna uppdaterade upplaga av Handboken om enprocentsprincipen bygger på slutpublikationen för det nationella projektet En procent till konsten, som utkom 2015. Projektet En procent till konsten finansierades av undervisnings- och kulturministeriet. I projektet medverkade åren 2014–2015 följande organisationer i den visuella branschen: Konstnärsgillet i Finland, Ornamo Art and Design Finland, Informationscentret för arkitektur samt Stiftelsen för miljökonst, som sedermera har lagts ned. Projektet genomfördes i samarbete med Centret för konstfrämjande.

Den uppdaterade upplagan har redigerats av den ursprungliga bokens redaktör Miisa Pulkkinen på uppdrag av Konstnärsgillet i Finland.

Till läsaren

Enprocentsprincipen är en modell för finansiering av konst som snabbt blir allt populärare i Finland. Principen är ett etablerat internationellt förfarande som varit känt också i Finland sedan nästan hundra år. Enprocentsprincipens nya blomstring och modellens långa liv förklaras av att den är så klar.

I sin enklaste form innebär enprocentsprincipen att en procent av anslaget för ett byggprojekt tilldelas för anskaffning av ett eller flera konstverk. Enprocentsprincipen är dessutom en flexibel finansieringsmodell. På 2000-talet har nya sätt att beställa offentlig konst utvecklats i Finland, till exempel fondmodellen för upphandling av konst, principer för offentlig konst som omfattar hela staden eller kommunen och som ofta kombinerar olika slags modeller för upphandling av konst. I denna handbok uppfattas enprocentsprincipen som ett bredare begrepp än ett politiskt principbeslut eftersom de olika modellerna bygger på samma tanke: målet är att skapa en bättre byggd miljö med hjälp av högklassig arkitektur, design och konst. Varje koncept som kombinerar byggande och konst har naturligtvis också skillnader och särdrag, som jämförs i denna publikation.

Den första upplagan av handboken om enprocentsprincipen utgavs år 2015 som slutpublikation för det nationella samarbetsprojektet En procent till konsten. Målet var att ta fram praktiska handböcker för beställare av konst och för konstnärer. Syftet med handböckerna var att presentera de vanligaste modellerna för finansiering av konst och sätten att beställa konst i Finland. På handbokens omstående sida finns Handbok om enprocentsprincipen för konstnärer, som behandlar processerna i samband med projekt för offentlig konst i konstnärens perspektiv.

Offentlig konst har blivit allt populärare sedan handbokens första upplaga gavs ut. Städer och kommuner har snabbt utvecklat nya verksamhetsmodeller som kombinerar konst och byggande. De första högskolorna som föresatte sig att iaktta enprocentsprincipen var Aalto-universitetet och Åbo yrkeshögskola.

Främjandet av enprocentsprincipen fick nya statliga riktlinjer, då styrgruppen för enprocentsprincipen, som tillsatts av undervisnings- och kulturministeriet, slutförde sitt arbete genom att utge 12 rekommendationer för främjandet av enprocentsprincipen år 2017. Med stöd av rekommendationerna har Centret för konstfrämjande fått en mer permanent roll i fråga om främjandet av enprocentsprincipen i Finland. Målet med denna uppdaterade handbok är att presentera aktuella fenomen inom den offentliga konsten i Finland.

Handboken om enprocentsprincipen för beställare av konst är en praktisk handbok för byggherrar som är intresserade av konst, till exempel kommunala beslutsfattare, planläggare, arkitekter och byggföretag. Vi hoppas att handboken väcker intresse för enprocentsprincipen och entusiasm för nya konstprojekt.

Varför beställa konst

Konst i byggda miljöer ger många fördelar. Konsten är en kvalitetsfaktor inom byggande, och undersökningar visar att finländarna vill ha offentlig konst i sin vardag.

Enkäter visar att finländarna vill se konst i sina vardagsmiljöer (Projektet En procent till konsten 2014 och Konstnärsgillet i Finland 2016). Enligt den senaste undersökningen vill 75 procent av finländarna att det finns konstverk på bostadsområden, skolor, bibliotek och arbetsplatser. Totalt 79 procent anser att konsten förbättrar trivseln och tryggheten i omgivningen, medan 67 procent tror att konsten höjer bostadsområdets och fastighetens värde.

Invånarna anser att det är viktigt att det finns offentlig konst i deras hemstad eller hemkommun. Av de stora städerna är uppskattningen för offentlig konst störst i Uleåborg, där 83 procent av invånarna vill se konst i sin vardag. Uleåborg är en av föregångarna inom enprocentsprincipen i Finland. Vanda är särskilt inriktad på gatukonst, och där vill 78 procent av invånarna uttryckligen ha konstverk som representerar denna genre i sin vardagsmiljö.

Konst är en kvalitetsfaktor inom byggande. Publikationen om den byggda egendomens status ROTI 2019 uppmuntrar till beaktande av de möjligheter som skicklig design och konst kan ge vid sidan av de tekniskt-ekonomiska målen, då avsikten är att producera en hållbar och högklassig miljö som bjuder på mångsidiga upplevelser. Experterna i ROTI bedömer att yrkeskåren inom design och konst i Finland är ytterst kompetent och ambitiös.

Att anlita en fackman garanterar ett lyckat slutresultat inom konstprojekt, precis som inom konstruktions-, el- eller automationsplanering. För arkitekten är konstnären en naturlig samarbetspartner eftersom också konstnärens arbete bygger på det visuella språket. När det gäller att välja konstnären finns det hjälp att få. Särskilt om konstprojektet är omfattande, lyckas projektet bäst om en sakkunnig inom offentlig konst, till exempel en konstkoordinator ansvarar för projektet eller konsulteras inom det. Konstnärnsbankerna presenterar konstnärer som arbetar inom offentlig konst, och organisationerna i den visuella branschen hjälper när det gäller att ordna en konst- och designtävling.

Konsten är en integrerad del av den byggda miljön i Finland. Konst kan finnas i byggnader i form av självständiga konstverk eller integrerad i konstruktionerna. Konst kan finnas i rummen mellan byggnader, på gatorna, på öppna platser och i parker. Konsten är till hjälp när det gäller att skapa en identitet för ett nytt område, och konstverken omvandlas snabbt till gemensamma landmärken. Offentlig konst eller konst som finns på andra publika platser är särskilt tillgänglig, eftersom alla kan nå den utan inträdesavgifter eller öppettider. Konst är alltid ett bevis på uppskattning för den gemensamma miljön.

Modellerna för upphandling av konst till byggda miljöer i Finland

Konstprogram

- också känt under namnet konstplan eller plan för konst
- allmän plan för användning av konst i byggnadsobjektet
- kan vara riktgivande eller förpliktande
- ställer upp målen för förverkligandet av konst samt för metoderna för upphandling och finansiering av konsten

En procent av byggnadskostnaderna till konst

- kommunalt beslut om iakttagandet av enprocentsprincipen vid offentlig byggnads- och renoveringsverksamhet
- kommunen använder cirka en procent av byggnadskostnaderna för konst
- det vanligaste sättet att genomföra enprocentsprincipen i Finland
- kommunen kan iakttä enprocentsprincipen i allt byggande eller projektvis

Skyldighet att upphandla konst i villkoren för tomtöverlåtelse

- en metod att finansiera och beställa konst där kommunens eller stadens beslut om enprocentsprincipen i praktiken förverkligas av byggherren
- ålägger byggherren skyldighet att upphandla konstverk
- en snävare modell än den förpliktande konstplanen, men lika bindande

Fondmodellen

- en bestämd del av byggnadskostnaderna samlas in från byggherrarna till en gemensam fond
- används i allmänhet i områdesbyggnadsprojekt
- andelen kan definieras exempelvis som ett visst eurobelopp per våningskvadratmeter byggrätt
- byggherrarna i området deltar i konstprojekt genom att bidra till en gemensam fond, och konstverken förvärvas med medel från fonden
- gör det möjligt att utvidga enprocentsprincipen till föreställande konst eftersom fonden också kan användas för att finansiera kulturevenemang av olika slag

Principerna för offentlig konst

- kallas också för konstprogram eller strategi för offentlig konst
- en handling som definierar finansieringen, genomförandet och underhållet av konst i staden
- kan omfatta alla modeller för upphandling av konst som nämns ovan, och som tillämpas på olika sätt beroende på objektet
- definierar de tväradministrativa processer som används för att genomföra och underhålla konst
- kan vara ett förslag om eller förpliktande principer för utveckling av offentlig konst

Konstprogrammet

Ett konstprogram är en plan som tagits fram för ett helt område eller en helhet av objekt. Planen definierar hur konst förverkligas och finansieras i området eller objektet.

Ett konstprogram är en plan för hur konst förverkligas i planeringsområdet eller objektet och hur konstansaffningarna finansieras. Konstprogrammet anger också hur samarbetet mellan beställare, byggherrar, arkitekter, planerare på specialområden, konstnärer och användare genomförs. Vid områdesbyggnad utarbetas konstprogram i allmänhet i anslutning till planläggningen, i delgeneralplan- eller detaljplanskedet.

Konstprogrammet kan vara riktgivande eller förpliktande

Riktgivande konstprogram

- Som bilaga till en detaljplan kan utarbetas ett riktgivande konstprogram som inte är förpliktande för den planering och det byggande som utförs senare.

Förpliktande konstprogram

- Ett konstprogram är förpliktande om de anvisningar som antecknas i programmet kopplas till villkoren för tomtöverlåtelse eller om kommunen och områdets byggherrar avtalar om iakttagandet av programmet på något annat sätt.

Ett konstprogram är ett omfattande och detaljerat dokument som definierar konstprojektets mål, upphandlingsmetoderna och deras principer, metoderna och modellerna för samarbetet, eventuella teman, platser, riktningar för vyerna mot konsten, ansvaret för underhållet av konsten och andra ekonomiska omständigheter. I typiska fall tas ett konstprogram fram för långvariga och omfattande byggnadsprojekt, till exempel för byggandet av ett nytt bostadsområde där byggarbetet kan pågå i flera årtionden. Ofta tas ett konstprogram fram för att stödja det nya bostadsområdets visuella utförande och identitet. Målen och temana för konsten anknyter vanligen till hela områdets karaktär, och i konstprogrammet tas hänsyn till områdets särdrag, användning och historia samt till de randvillkor som områdets detaljplan medför.

Ett konstprogram genomförs bäst när en multisektoriell och multiprofessionell konst arbetsgrupp har ansvaret för det. Att gruppen är multisektoriell garanterar att kommunens olika sektorer, såsom kultursektorn, det tekniska väsendet och företrädarna för kommunala servicebolag blir hörda i processen för upphandling av konst och att varje instans har en klar uppfattning om sin egen roll. Den ansvariga instansen för konst arbetsgruppen kan vara till exempel ett konstmuseum, om museet har ansvaret för anskaffning och underhåll av konstverk.

Konstprogram i Finland

Konstprogram har utarbetats i Finland sedan 2000-talet, och program har genomförts i allt snabbare takt mot slutet av 2010-talet. Bland de senaste konstprogrammen finns programmen för Västra åstranden i Borgå, Regementsparken i Tusby och Ranta-Kartano i Lahtis.

Till dags dato har flera tiotals konstprogram tagits fram i Finland. Under de senaste åren har konstprogrammen utvidgats. I dag utgör de principiella anvisningar som omfattar den offentliga konsten i hela staden eller kommunen, till skillnad för konstprogrammen från 2000-talets början, som vanligen gällde ett specifikt område. Till exempel konstprogrammet i S:t Michel, som blev färdigt år 2018, är en guide för genomförandet av offentlig konst i hela stadens område. Även konstprogrammet i Jämsä omfattar den offentliga konsten i hela staden. Dessa program, som också kallar för principer för offentlig konst, behandlas i ett separat kapitel.

I många konstprogram nämns Arabiastranden i Helsingfors som referens. Detta område är en viktig milstolpe i enprocentsprincipens nya uppsving i Finland. Arabiastranden byggdes åren 2000–2015, och arkitekten, konstdoktorn Tuula Isohanni verkade som projektets konstkoordinator. Många modeller och förfaranden för att kombinera konst och byggande fick sin början i samband med att konstprogrammet för Arabiastranden genomfördes.

Konstplanen för Skärgårdsstaden i Kuopio, som blev färdig 2007, var en av Finlands första omfattande allmänna planer för kultur och konst som togs fram parallellt med detaljplanen. Konstplanen utarbetades av arkitekt SAFA Heikki Lamusuo från Partanen & Lamusuo Oy, och i den multisektoriella arbetsgruppen medverkade för stadens olika sektorer och andra aktörer som deltog i byggprojektet. När konstplanen färdigställdes, introducerade den en ny modell för genomförandet av konstprojekt i Finland. Ett av särdragen i detta sammanhang var att konsten tagits med i planeringen redan i planläggningsskedet. Tack vare konstplanen skapades SaaristoGalleria – fem konstverk som blivit centrala lokala landmärken i Kuopios skärgårdsstad.

Nedan presenteras konstprogrammen för Vuores i Tammerfors, Ranta-Kartano i Lahtis och Nickby i Sibbo mer ingående. De representerar förfaranden för kombination av konst och byggande som är typiska för 2010-talet.

Konstprogrammet för Vuores i Tammerfors

Vuores är ett nytt bostadsområde på gränsen till Tammerfors och Lempäälä. Byggandet av området började 2010. Området färdigställs uppskattningsvis 2025, och år 2019 bodde det närmare 3 000 människor i området. Planeringen av konsten i området inleddes 2005. Flera konstprojekt och projektplaner för dem har färdigställts sedan 2006, och de har också uppdaterats i takt med att planläggningen och byggandet framskridit. Tammerfors stad har konkurrensutsatt konstkoordinationen i området med ett anbudsförfarande i enlighet med upphandlingslagen. En expert på offentlig konst, såsom en konstkoordinator eller -konsult, sköter om att samarbetet mellan konstnären, beställaren och andra centrala aktörer inom

byggverksamhet och den kommunala sektorn löper smidigt i konstprojektet. Det senaste konstprogrammet, Luonnon heijastumia (Naturens speglingar) har tagits fram av Frei Zimmer Oy.

I Vuores inbegriper villkoren för tomtöverlåtelse även s.k. konstskyldighet. Det innebär att byggherren ska genomföra ett eller flera konstverk i anslutning till byggandet. Konstskyldigheten gäller inte egnahemshus.

Målet med konstprogrammet i Vuores är att göra konst och natur till en del av vardagen för alla som bor i området. Konstprogrammet integrerar konsten med byggandet. Det lyckas bäst och kostnadseffektivast när konsten är med i planerna första början.

Konstprogrammet definierar förfarandena för upphandlingen av konst till Vuores, konstformerna, samt fastställandet av budgeten för respektive konstverk i enlighet med antalet våningskvadratmeter. Programmet definierar också den kvalitetskontroll som gäller konsten. I konstprojektet tillämpas kvalitetsnivåanvisningarna för Vuores. Genomförandet av anvisningarna övervakas av en kvalitetsgrupp, som omfattar områdets projektledare, byggnadsinspektör, projektchef och tomtchef. Kvalitetsgruppen behandlar alla tomtanvändningsplaner för byggprojekten i Vuores. I kvalitetsgruppens möten deltar också de berörda byggföretagen och deras planerare.

Processerna i konstprojektet beskrivs separat för varje skede, från valet av konstnär till uppgifterna vid ibruktagandet. Temana för konsten definieras specifikt för varje område. Till exempel konsten i Mäyränmäki bygger på folktro och sägner som anknyter till naturen.

Konsten används mångsidigt i Vuores. Konstprogrammet bestämmer att de konstverk som beställs kan vara fristående, varvid de monteras i efterhand, eller så är de integrerade i byggnaden. Genom att integrera konst med konstruktioner och byggmaterial uppnås inte bara estetiska utan även kostnadseffektiva lösningar. Utöver traditionella material är det också möjligt att använda ljud

och ljus, såsom i Paavo Rabinäs och Jarkko Reimans konstverk Skyddsängeln på Särkijärvi bro. Med tillfälliga konstverk görs byggarbetsplatsen visuellt behagligare för dem som redan flyttat in i området.

Konstprogrammet för Ranta-Kartano i Lahtis

Konstprogrammet för Ranta-Kartano, som färdigställdes 2018, är det första konstprogrammet för Lahtis stad. Det har utarbetats av Berry Creative tillsammans med en sakkunnigarbetsgrupp från staden och länskonstnären Elisa Lientola. Målet med konstprogrammet är att med hjälp av konst och design utforma området Ranta-Kartano till ett livskraftigt område där miljöhänsyn tas också i de kreativa lösningarna. Utöver områdets planläggning har även Lahtis arkitekturpolitiska program, stadens strategi och stadens varumärkeshandbok beaktats i programmet.

Konstprogrammet utgår från anslutningen till miljön i området mellan Lahtis centrum och området kring Vesijärvi, områdets byggnadsbestånd, vyerna och trafikledningarnas knutpunkter. Ett centralt mål är att skapa en trivsamt led genom området. Avsikten är att skapa en attraktiv promenadmiljö och ett lockande bostadsområde.

Konstprogrammets kärna utgörs av ett koncept som styr konsten. Konceptet handlar om hur naturen möter den byggda staden. Programmet definierar konstens platser och former. Konsten ska bestå av verk som är integrerade i byggnaderna och miljön. Till exempel i den föreslagna konstdagvattenkanalen kombineras konsten med hanteringen av dagvatten. I programmet föreslås dessutom särskilda höjdpunkter för design och arkitektur i området, tillsammans med tillfällig konst.

Processerna i anslutning till konstprojekten har definierats och försetts med tidscheman. För genomförandet av konstprogrammet ansvarar en upphandlingsarbetsgrupp som tillsatts av beställaren. Vid valet av konstnärer och konstverk kan arbetsgruppen använda flera metoder: tävlingar av olika slag, öppen portföljansökan för konstnärer och direkta beställningar av utkast samt beställning av utkast av flera konstnärer för samma objekt, vilket är en metod som används i Sverige. Som modeller för finansiering av konsten förordar konstprogrammet tomtöverlåtelsesvillkor eller en fondmodell där en bestämd finansieringsandel som definieras utifrån våningsytan sätts in i en gemensam fond.

Konstprogrammet i Nickby, Sibbo

Konstprogrammet för Nickby i Sibbo blev färdigt sommaren 2015. Nickby var ett av de pilotobjekt för En procent till konsten-projektet, som finansierades av Stiftelsen för miljökonst. Programmet utarbetades av skulptör Marjukka Korhonen i samarbete med kommunens styrgrupp. Programmet definierar hur konst används i området som en del av arbetet med kultur-, planläggnings- och utvecklingsarbetet i tätorten.

Konstprogrammet i Nickby har genomförts med hjälp av kulturplanering, dvs. cultural planning. Det är en rätt ny metod i Finland. Metoden tar övergripande och heltäckande hänsyn till områdets kulturella särprägel. Avsikten är att stimulera de lokala samfundet och öka invånarnas deltagande i utvecklingen av deras egna bostadsmiljöer. I Nickby har detta genomförts genom att utveckla enkla och naturliga metoder för ökad delaktighet, såsom ett planläggningsspel som invånarna spelade i

Bildkonstnär Jaakko Pietiläinen
konstverk *Bjudna gäster* (2019)
på väggen till byggnaden
Antborg 35 i Östanäparken i
Sibbo. Foto Jaakko Pietiläinen.

en öppen verkstad. Med hjälp av spelet samlades in många idéer, av vilka en del vidareutvecklades och upptogs i konstprogrammet. I enkätjänsten Harava samlade man in upplevelser från Nickby, till exempel information om vilka ställen och egenskaper invånarna uppskattar och varför de gör det. Nickby konstarbetsgrupp fortsätter interaktionen för genomförandet av konstprogrammet i sitt arbete.

I Nickby används en egen modell för finansiering och genomförandet av konst. Modellen definierar konsten som platser av olika slag från utomhusområden i den byggda och naturliga miljön till skolor och daghem. I kommunens olika förvaltningsområden betraktas konst och kultur som inslag i boendet, miljön där människor rör sig och miljöstrukturerna. Genomförandet av konst och evenemang utförs i en lätt förvaltningsstruktur som en del av det normala tjänstearbetet. För genomförandet av modellen ansvarar kommunens konstarbetsgrupp för vilken kulturtjänsterna bereder uppgifterna och samordnar projekten. Konstarbetsgruppen är multiprofessionell och sammanknyter kommunens olika förvaltningsområden. Arbetsgruppen sammanträder 6–10 gånger om året. Den prioriterar de konstprojekt som ska genomföras och gör upp ett förslag på valet av konstnärer. Arbetsgruppen ansvarar för att konstprojekten håller hög kvalitet och de konstnärliga värderingarna genomförs. Arbetet kräver expertis till exempel inom besiktning av utkast och konstens innehållsmässiga värden, samt om belysning, infrastruktur- och grönmiljö, arkitektur och planläggning. Kommunens ekonomi- och förvaltningstjänster deltar i administrationen av medel.

Fem goda förfaranden i ett konstprogram

- 1 Konstprogrammet utarbetas i ett så tidigt planeringsskede som möjligt och kopplas till planläggningen.
- 2 När ett konstprogram som har anknytning till planläggningen utarbetas, anlitas specialkompetens inom konst och dess innehåll samt inom förfarandena inom byggverksamhet. Rekommendationen är staden eller kommunen anlitar en utomstående expert inom offentlig konst, om den inte har tidigare erfarenhet av omfattande konstprojekt.
- 3 En konstarbetsgrupp bildas för att skapa engagemang för konstprojekten i hela kommunen. I konstprogramarbetet deltar en bred och multiprofessionell representation för kommunens olika förvaltningsområden och för andra parter som deltar i byggandet. De existerande och framtida invånarna är en viktig samtalspartner.
- 4 Konstprogrammet definierar ingående förfarandena för beställning och finansiering av konst samt ansvars- och uppgiftsfördelningen mellan kommunens olika förvaltningsområden och byggherrarna i konstprojektet. Det är möjligt att slå fast kvalitetskriterier för olika funktioner. Dessa kriterier kan bygga på samma mönster som de allmänna kvalitetskriterierna för byggprojektet.
- 5 Särskilt i långa områdesbyggnadsprojekt är det bra att uppdatera konstprogrammet med ett par års intervaller så att det motsvarar läget inom planläggningen och planeringen.

Enprocentsprincipen i kommunens offentliga byggande

Det vanligaste sättet att genomföra enprocentsprincipen i Finland är att kommunen fattar beslut om att tillämpa regeln inom dess offentliga byggnads och renoverings verksamhet. Då beslutar kommunen att använda cirka en procent av byggnadskostnaderna för konst.

Enprocentsprincipen är ett sätt att finansiera konst, där kommunen beslutar att använda cirka en procent av budgeten för sitt eget offentliga byggande för anskaffning av konst. Det är i allmänhet stadsstyrelsen eller -fullmäktige som fattar beslutet om enprocentsprincipen. Kommunen kan förbinda sig att följa enprocentsprincipen i allt byggande eller från fall till fall i de största byggnadsobjekten, till exempel vid bygget av daghem, skolor eller hälsovårdscentraler. Det är i allmänhet ett konstmuseum som fungerar som sakkunniginstans i frågor som gäller konst.

Modellen för enprocentsprincipen har använts i Finland sedan 1960-talet, då till exempel städerna Hyvinge, Jyväskylä, Kemi, Kuopio, Uleåborg och Tammerfors fattade principbeslut om användningen av enprocentsprincipen inom byggandet. På 2010-talet har enprocentsprincipen haft ett starkt politiskt stöd, och både undervisnings- och kulturministeriet och Centret för konstfrämjande främjar den. Däremot finns det inga förpliktande lagar eller bestämmelser om enprocentsprincipen i Finland.

Enprocentsprincipen kan gälla hela kommunen eller bestämda objekt

Av de största städerna i Finland iakttar åtminstone Helsingfors, Uleåborg och Tavastehus enprocentsprincipen systematiskt. I flera tiotals städer och kommuner används enprocentsprincipen fall- eller objektspecifikt. På 2010-talet har allt fler nya städer och kommuner förbundit sig att följa principen. Centret för konstfrämjande har delat ut specialunderstöd till nya konstprojekt i enlighet med enprocentsprincipen sedan 2014. Fram till år 2019 har 73 kommunala eller offentliga eller privata byggnadsobjekt fått understöd. En betydande del av stödmottagarna är kommuner som förbinder sig vid enprocentsprincipen för första gången. Till exempel Laukas, som fick understöd år 2019, genomför sina första enprocentsprojekt i skolor. Laukas har haft en arbetsgrupp för offentlig konst sedan år 2017.

Användningen av enprocentsprincipen kan avgränsas så att den gäller en bestämd sektor i kommunen. År 2012 beslutade kultur- och bildningsväsendet i Karleby att börja iaktta enprocentsprincipen i nybyggnads- och renoveringsobjekt inom bildningsväsendet, bland annat i skolor. Konstnärerna och konstverken väljs av en multisektoriell arbetsgrupp för upphandling av konst, som grundat en öppen konstnärnsbank som stöd för ansökningsförfarandena. Databasen

som presenterar konstnärer och konstverk kan användas i alla byggnads- och renoveringsprojekt i Karleby. När en kommunal eller annan offentlig organisation fattar beslut om att följa enprocentsprincipen, är det ett offentligt bevis på att organisationen förbinder sig att främja konsten. Beslutet gäller metoden som används för att finansiera anskaffningen av konst. I principutfästelsen definieras inte alltid hur konsten ska anskaffas. Upphandlingsmetoderna och de övriga processerna som anknyter till offentlig konst varierar beroende på kommun eller stad, även om många goda förfaranden, till exempel lösningen att grunda en multisektoriell konst arbetsgrupp, har fått spridning runt om i landet.

En kommun eller stad kan dessutom på olika sätt förplikta byggherrar som bygger i deras områden att förbinda sig att följa enprocentsprincipen. Då kommer finansieringen av konstanskaffningarna i allmänhet från byggherrarna. Skyldigheten kan ordnas till exempel i enlighet med fondmodellen. Dessa metoder för anskaffning av konst kan användas utan beslut om enprocentsprincipen, men för tydlighetens och öppenhetens skull används de ofta parallellt.

Nedan redogörs för hur Uleåborg, som är föregångare inom enprocentsprincipen i Finland, genomför principen i praktiken.

Anskaffning av ett ensprocentskonstverk i Uleåborg

Uleåborgs stad iakttar enprocentsprincipen i alla dess ny- och ombyggnadsprojekt. Nedan berättar samlingsamanuens Tarja Kekäläinen vid Uleåborgs konstmuseum om stadens förfarande för upphandling av konst.

”Det viktigaste är alltid att få bra bildkonst som reflekterar tidsandan, dvs. högklassig bildkonst till varje objekt”, säger Kekäläinen.

1 Enprocentsarbetsgruppen sammankallas

När ett ny- eller ombyggnadsprojekt inleds i Uleåborg, informerar stadens lokalcentral eller tekniska affärsverk stadens konstmuseum om projektet redan i projektplaneringsskedet.

Lokalcentralen och konstmuseet ordnar dessutom varje år ett projektuppföljningsmöte där de utbyter information om kommande projekt.

En enprocentsarbetsgrupp utses för varje konstanskaffning i ett så tidigt

Bildkonstarbetsgruppen i Uleåborg

År 2001 grundade Uleåborg en bildkonstarbetsgrupp som har till uppgift att sköta om den offentliga konsten och utomhusskulpturerna i staden. Till arbetsgruppen hör direktören för kulturarvsarbetet vid musei- och vetenskapscentret Luuppi, konstmuseets samlingsamanuens och konservator samt stadens arkitekt, landskapsarkitekt, planläggningsarkitekt och stadsträdgårdsmästare från Uleåborgs stads tekniska affärsverk. Arbetsgruppen ansvarar för frågor som gäller anskaffning och underhåll av utomhusskulpturer och minnesplaketter. Genom detta kan man klart och tydligt fördela ansvaret för underhållet, som i andra fall ofta hamnar i en gråzon mellan förvaltningsområdena.

skede som möjligt. Permanenta medlemmar i gruppen är lokalcentralens representant och två representanter för Uleåborgs konstmuseum, museum- och vetenskapscentret Luuppi. Andra medlemmar som varierar beroende på objekt är objektets arkitekt, eventuella specialplanerare samt användarnas representant som ger information om byggnadens användare.

På sitt första möte definierar enprocentsarbetsgruppen konstverkets form och anslagsram. Gruppen diskuterar typen av det önskade konstverket på allmän nivå, t.ex. huruvida konstverket ska placeras inom- eller utomhus, eller om projektet ska handla om många mindre konstverk eller ett stort konstverk.

Konstverkets anslagsram fastställs utifrån konstverkets form och projektets totala budget. I Uleåborg kan enprocentsprincipen i praktiken handla om ett belopp från en knapp procent ända upp till 1,5 procent. Till exempel i budgeten för ett utomhuskonstverk ska budgeten även beakta kostnaderna för fundamentet och belysningen. Enprocentsarbetsgruppen fattar beslut om konstanskaffningens totala budget.

Beslut om konstanskaffningens budget fattas i det inledande skedet av byggprojektet, och vid denna tidpunkt har byggprojektets slutliga budget inte alltid slagits fast. Därför minskar inte den procent som läggs på konst det övriga byggandets kvalitet.

2 Konstnären utses

Det följande steget är att enprocentsarbetsgruppen samlas för att utse den konstnär som får uppdraget. Arbetsgruppen fattar ett enhälligt beslut om konstnären för objektet och väljer dessutom en annan konstnär i reserv för den eventualitet att den konstnär som utsetts i första hand inte kan genomföra uppgiften.

Konstmuseets experter föreslår arbetsgruppen några konstnärsalternativ.

Fem goda förfaranden i Uleåborg

- 1 När ett konstverk ska skaffas till en byggnad informeras den som skaffar konstverket redan i projektplaneringskedet. Även budgeten slås fast i god tid på förhand.
- 2 Den konstnär som utsetts till uppdraget får genast de nödvändiga uppgifterna om objektet och tidtabellen, och konstnären uppmuntras att hålla kontakt med arkitekten och byggherren från första början.
- 3 Konstmuseet hjälper och stödjer konstnären.
- 4 Tack vare det årliga projektuppföljningsmötet mellan konstmuseet och lokalcentralen är konstmuseet informerat om kommande projekt.
- 5 Staden har utsett en multiprofessionell bildkonstarbetsgrupp med uppdraget att övervaka vården av den offentliga konsten, utomhusskulpturerna och minnesplaketterna.

Även arkitekten eller användarens representant kan ha förslag på konstnären eller konstverkstypen, och dessa förslag beaktas vid beredningen.

Uleåborgs konstmuseum har som mål att lämna förslag som representerar ett brett spektrum av olika tekniker och konstnärer med olika inriktningar. Konstverk har beställts bland annat av en seriekonstnär och av konstgrafiker. Bland förslagen finns också konstnärer som tidigare inte har skapat offentlig konst. Bland förslagen finns också i allmänhet en lokal konstnär.

Till allaktivitetshuset vid Kastellet beställdes två konstverk av Tommi Grönlund och Petteri Nisunen. Konstverken förvärfvades som ett enprocentsprojekt. Konstverket *Vandrarna* (2014) består av 356 speglar som reflekterar det naturliga ljuset som kommer utifrån.
Foto Aino Salmi
©Kuvasto 2019

3 Konstnären får beställningen

När konstnären har utsetts, kontaktas konstnären, som informeras om objektet samt om konstförvärvets tidtabell och budget. Efter detta skickas skriftligt material om projektet till konstnären. Konstnären får i allmänhet 1–2 veckor på sig att överväga sin medverkan.

När konstnären beslutat medverka i projektet får han eller hon i allmänhet några månader på sig att bearbeta skissen.

Konstnären inbjuds till enprocentarbetsgruppens konstnärsträff, där konstnären har möjlighet att knyta viktiga kontakter med arkitekten, beställarna och användarna. Efter detta ska konstnären arbeta på eget initiativ för att skaffa den information som behövs för att ta fram skissen till konstverket. Medan konstnären arbetar på skissen får han eller hon också möjlighet att besöka byggarbetsplatsen.

Konstnären utarbetar inom ramen för konstverkets budget en mer detaljerad kostnadsberäkning som även omfattar konstnärsarvodet. Uleåborgs konstmuseum förutsätter att konstnären har ett FO-nummer för betalning av konstnärsarvodet. Konstmuseet ger konstnären en mall för kostnadsberäkningen, som gör det lättare att ta fram kostnadsberäkningen.

4 Skissmöte

Konstnären presenterar skissen till enprocentsarbetsgruppen, som diskuterar förvärvet och vid behov lägger fram kommentarer om den. Gruppen går också igenom konstverkets kostnadsberäkning för att säkerställa att alla nödvändiga faktorer har beaktats i den.

5 Konstverket tillverkas

Det egentliga arbetet med att tillverka konstverket inleds när skissen har blivit godkänd.

Konstnären har huvudansvaret för att processen med konstverket framskrider. Uleåborgs konstmuseum har uppföljningsansvar. Parterna håller varandra informerade om arbetets framskridande och om tidtabellerna.

6 Installation och offentliggörande

När konstverket är färdigt installeras det på plats. För alla nya offentliga konstverk i Uleåborg ordnas ett evenemang för offentliggörande. Konstverken förses också med en informationsskylt.

Stadsborna får information om enprocentskonstverken i den populära webbtjänsten www.prosenttitaide.ouka.fi.

Mediakonstverket *Genius loci*
(2018) av konstnärduon IC-98
och poeter Mikael Bryggare
och Henriikka Tavi i S:t Karins
huvudbibliotek. Konstverket
reagerar på ändring i vädret.
FOTO Anri Veston / S:t Karins

Konstskyldigheten i villkoren för tomtöverlåtelse

Konst kan finansieras och beställas genom att införa en konstskyldighet i villkoren för tomtöverlåtelse. Då övergår ansvaret för att genomföra kommunens eller stadens beslut om enprocentsprincipen till byggherren.

Initiativet till att konstskyldighet införs som villkor för tomtöverlåtelse tas inom kommunens beslutsfattning. Grunden till detta kan vara att kommunen fattat beslut om att tillämpa enprocentsprincipen i allt offentligt byggande, eller fallspecifikt till exempel i ett nytt bostadsområde.

Kommunen beslutar om planläggningen av dess område, och därför kan kommunen ålägga en byggherre att genomföra konstverk i fastigheter eller grön- och gårdsområden som den bygger som kompensation för rätten att bygga på kommunens område. Konstprojekt genomförs av byggherrarna, och konstverken tillfaller i allmänhet de fastighetsbolag som byggs och blir deras egendom.

Modellen för konstskyldigheten har sitt ursprung i Arabiastranden i Helsingfors, där den infördes år 2000. Det tomtöverlåtelsevillkor som infördes av Helsingfors stad medförde en omvälvning i finansieringen av offentlig konst i Finland, eftersom kommunerna fram till millennieskiftet främst skaffat offentlig konst med deras egna budgetmedel, med undantag av konstverk och samlingar som de mottagit som donationer. Sedan dess har tomtöverlåtelsevillkor använts bland annat i Penttilänranta i Joensuu, samt i Regementsparken i Tusby, som är ett av de senaste exemplen.

Arabiastranden

Arabiastranden i Helsingfors är ett exempel som visar att när enprocentsprincipen upptas i tomtöverlåtelsevillkoren kan det i bästa fall leda till uppkomsten av en hel konststadsdel. Konsten har gett området en särprägel och egen identitet. År 1991 beslutade Helsingfors att tillämpa enprocentsprincipen på byggandet av offentliga byggnader och områden. År 2000 utvidgade staden enprocentsprincipen så att den inte bara gällde stadens egna byggnadsprojekt utan även privata byggherrar. I Arabiastranden utgjorde procentandelen 1–2 procent av projektkostnaderna.

Arabiastranden har byggts på ett oanvänt markområde som Helsingfors stad rengjorde och grundförstärkte för ny användning. Planläggningen inleddes i 1990-talets början. Byggandet av området påbörjades år 2000, och byggarbetena pågick i nästan 15 år.

Konstverket *Öppen spis* (2012)
av konstnär Robert Wilson
i Tapio Wirkkals konstpark
i Arabiastranden i Helsingfors.
Konstverket ingår i samlingsarna
i HAM Helsingfors konstmuseum.
Foto Maija Toivanen / HAM

Arabiastranden var det första stora projektet i Finland där anskaffningen av konst inleddes redan i byggnadernas planeringsskede. Konstverken realiserades i samarbete med arkitekten, byggherren, konstkoordinatören och andra planerare. För konstkoordineringen i Arabiastranden ansvarade doktorn i konst Tuula Isohanni.

Arabiastrandens konstkoncept utvecklades i takt med byggandet. I områdets norra del finns konstverk särskilt vid ingångarna. I områdets södra del koncentrerades det konstnärliga konceptet till utomhusområdena mellan byggnaderna, till s.k. konstgårdar. Som ett separat projekt genomfördes Tapio Wirkkalias park, som planerades av konstnären Robert Wilson från USA. I området färdigställdes slutligen nästan 300 konstverk. Ägandet och ansvaret för konstverkens underhåll varierar på så sätt att konstverk ägs av det lokala servicebolaget, husbolagen och staden.

Penttilänranta

I Joensuu har staden förbundit sig att anslå en procent av byggnadskostnaderna för sina egna projekt i Penttilänranta på konstförvärv. Dessutom förutsätter staden att privata byggherrar deltar i konstförvärv på sina egna tomter med en motsvarande andel på 1 procent. Staden har säkerställt detta genom att uppta konstskyldigheten i villkoren för tomtöverlåtelse.

I Joensuu byggs det nya området i Penttilänranta på ett gammalt sågverksområde som ligger vid älvstranden i den omedelbara närheten av stadens centrum. Staden ansvarar för de kostnader som saneringen av jordmånen och byggandet av publika områden medför och iakttar enprocentsprincipen för anskaffning av konst även till denna del. Byggandet av området påbörjades 2011 och beräknas ta 25 år.

För att stödja konstförvärven till Penttilänranta grundades arbetsgruppen PENTA, som bereder beslut om konstförvärv och konstverkens placering. Till arbetsgruppen hör stadens kulturdirektör, Penttilänrantas projektledare, stadens planläggningsarkitekt samt representanter för Joensuu konstmuseum, Centret för konstfrämjande och Joensuu konstnärsförening. Vid sidan av arbetsgruppen PENTA hade Penttilänranta under projektets första år också en konstkoordinator, länskonstnär Hannu Aaltonen. Han anställdes av Joensuu stad och Centret för konstfrämjande. Efter att konstkoordinatorns verksamhetsperiod gick ut överfördes konstkoordineringen till Joensuu konstmuseum.

Skulpturen Finlands mest okända poet
av bildkonstnären Anssi Kasitonni
vann en tävling för inbjudna deltagare
som Joensuu stad ordnade år 2012
för att hitta förslag på konstverk till
Penttilänrantaområdet. Deltagarna
till tävlingen sällades fram från
Penttilänrantas konstnärsbank.
Foto Hanna Hannus ©Kuvasto 2019

Fondmodellen

Den så kallade fondmodellen har använts vid byggandet av bostäder i Finland. I denna modell deltar byggherrarna i området i konstprojekt genom att bidra till en gemensam fond, och konstverken förvärvas med medel från fonden. Fondmodellen gör det möjligt att utvidga enprocentsprincipen till andra konstformer eftersom fonden också kan användas för finansiering av kulturevenemang av olika slag.

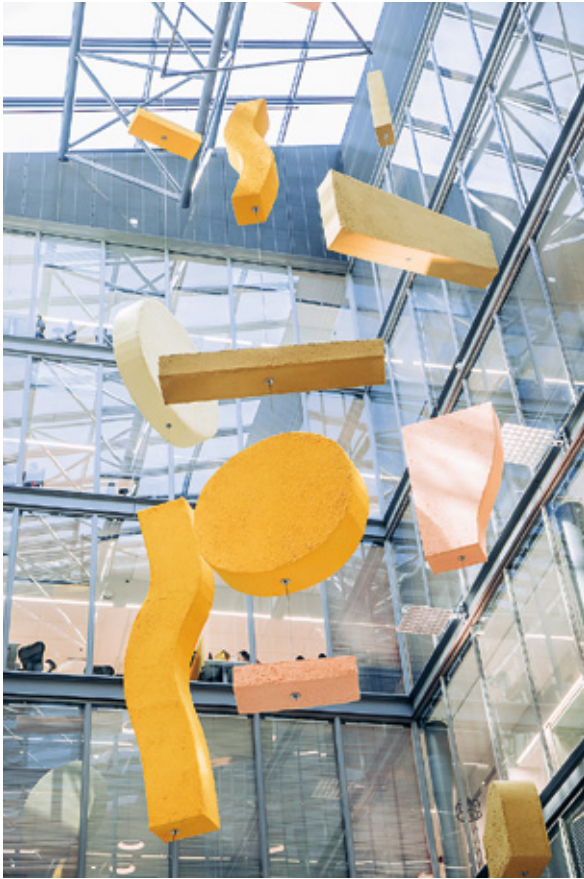
Fondmodellen samlas en bestämd del av byggnadskostnaderna in från byggherrarna till en gemensam fond. Finansieringsandelen kan fastställas exempelvis utifrån den våningsyta som ska byggas. Från fonden kan man finansiera både permanenta och tillfälliga konstverk i området. Fondmodellen gör det möjligt att utvidga enprocentsprincipen till andra konstgrenar och till kulturevenemang.

Fondmodellen är jämförbar med konstskyldigheten som villkor för tomtöverlåtelse med den skillnaden att det vanligen inte är byggherren som ansvarar för att beställa eller genomföra konstverken. Fonden förvaltas i allmänhet av staden eller av ett servicebolag som är underställt staden och som också har möjlighet att besluta om de konstverk som ska genomföras. I besluten medverkar ofta en konst arbetsgrupp, det lokala konstmuseet eller en sakkunnig inom offentlig konst som anlitas för uppgiften. Fondmodellen förknippas ofta med ett konstprogram som definierar temana, ramvillkoren och metoderna för genomförandet av konstansaffningen i objektet. Med hjälp av fondmodellen är det möjligt att skaffa stora konstverk som placeras på allmänna områden i stället för att varje husbolag skaffar sina egna konstverk. När denna modell används är det viktigt att i god tid diskutera och fatta beslut om vem som ska äga och vem som ska underhålla konstverken.

Fondmodellen vinner spridning inom områdesbyggande. Fondmodellen används för närvarande i stora byggprojekt bland annat i Fiskehamnen i Helsingfors, Kangas i Jyväskylä, Västra åstranden i Borgå och Regementsparken i Tusby.

Fiskehamnen, Helsingfors

I Fiskehamnen i Helsingfors byggs ett bostadsområde för cirka 20 000 personer fram till år 2030. Konsten till Fiskehamnsområdet förvärvas med fondmodellen på så sätt att byggherrarna betalar en miljökonstavgift om 10 euro per våningskvadratmeter. Konstbudgeten enbart för köpcentret REDI och åtta tornhus som omger det är cirka två miljoner euro. För REDIs konstprogram och -koordination stod konstnären och arkitekten Kaisa Berry (Berry Creative). Av den konst som skaffas inom ramen för miljökonstprojektet för Fiskehamnen, som styrs av Helsingfors stad, kommer 70 procent att vara permanenta konstverk, 15 procent tillfällig konst och 15 procent evenemang. I Fiskehamnen har också ordnats konståvlingar för att skaffa konstverk till området. För sakkunskap inom konst i projektet ansvarar Helsingfors konstmuseum HAM.

Konstnären Jenni Ropes mobilesulpturer *Mobile W* och *Mobile E* (2018) har placerats i entréhallarna i Fiskehamns central för hälsa och välbefinnande.
FOTO Aleksii Poutanen
©Kuvasto 2019

Kangas, Jyväskylä

Industriområdet i Kangas i Jyväskylä saneras och byggs om som ett område för cirka 5 000 invånare och 2 000 arbetsplatser. Projektet slutförs senast år 2040. I Kangasområdet har konsten varit med under hela byggnadsfasen. Av byggherrarna i området samlas in medel till en fond som används för att långsiktigt finansiera konstverk och evenemang i området. I Kangas har införts en egen modell, den s.k. enprocentsprincipen för kultur. Cirka en procent av inkomsterna för tomtförsäljningen, markanvändningsavgifterna och byggnadskostnaderna i Kangasområdet styrs till permanent och tillfällig konst samt till kulturella evenemang i området. Det totala beloppet som kommer att samlas in under en femtonårsperiod är cirka 5 miljoner euro.

Kankaan Palveluyhtiö Oy anställer en konstkoordinator och kulturproducent till området. Servicebolaget äger de konstverk som genomförs i området. Invånarna i Kangasområdet deltar i genomförandet av konsten, och i området ses utöver de traditionella konstförvärven även tillfällig och föreställande konst, såsom teater, cirkus och film. Utgångspunkten för Kangasområdet har varit Cultural Planning modellen, som siktar på utveckling av livskraften i städer.

I Kangas utarbetas flera allmänna konstplaner i takt med att planläggningen framskrider. Den första planen som blivit färdig är den allmänna planen för Piippuranta, som utarbetats av konstkoordinatören och bildkonstnären Kirsi Pitkänen (Art Impact). I planen ingår både permanenta och temporära konstverk.

Västra åstranden i Borgå

Bostadsområdet Västra åstranden byggs i närheten av stadens centrum. Området blir färdigt uppskattningsvis år 2035. Målet för konstprogrammet för Västra åstranden i Borgå, som blev färdig 2014, är att stödja målen för högklassigt byggande i området, införa konsten som en del av stadsbyggandet och skapa samarbetsformer som stödjer planerna för utvecklingen av området. Programmet har genomförts av Tuula Lehtinen och Heini Orell från Frei Zimmer Oy i samarbete med planläggnings- och kulturväsendet i staden.

Västra åstrandens konstprogram genomförs i samarbete med byggföretagen och byggherrarna. Konstskyldigheten anknyter till villkoren för tomtöverlåtelse, i vilka storleken av den till byggrätten bundna konstskyldigheten slås fast: 20 euro per våningskvadratmeter. Enligt uppskattning kommer cirka 2,4 miljoner euro att samlas in för konst.

Finansieringen förvaltas av en konstfond för vilken Borgå stad utser en styrgrupp. Av medlemmarna i fondens styrgrupp bildas en konstanskaffningsgrupp i vilken medverkar företrädare för Borgå stad, en konstnärsmédlem som utses av Borgå konstnärsgille och en koordinator som styrgruppen utser. Konstanskaffningsgruppen utser en kurator som fungerar som sakkunnig i gruppen, men inte som ordinarie medlem. Alla aktörers roller, ansvar och uppgifter fastställs i detalj i konstprogrammet i både stadens och byggherrens perspektiv.

Skulptör Villu Jaanisoos konstverk
Elefant (2018) står i Kangas i Jyväskylä.
Foto Matti Häyrynen ©Kuvasto 2019

Till exempel i fråga om valet av konstnärer skiljer sig processen genom att en konstnär som genomför ett konstverk på stadens mark utses av konstansknaffningsgruppen utifrån alternativ som kuratorn föredrar. Om konstverket däremot ska placeras på en privat tomt är det byggföretaget som fattar beslut om konstnären utifrån alternativ som kuratorn föredrar.

Regementsparken i Tusby

Skavaböle garnison i Tusby lades ned år 2007, och planeringen av ett bostadsområde i området inleddes ett år senare. Delgeneralplanen godkändes 2012 och vann laga kraft 2014. Detaljplaneutkastet blev färdigt 2013. I Regementsparken byggs bostäder för 15 000 personer. Tusby och Skavaböle som en del av Tusby har en stark kultur- och konsthistoria, och avsikten är att lyfta fram detta i Regementsparken.

År 2015 utarbetades en plan om placeringen av konst i området. I planen identifierades separata helheter av konst. Konsten placeras i områdets infrastrukturkonstruktioner, i gatu- och parkområden, som görs högklassigare än normalt med hjälp av konsten. I Tusby tillämpas fondmodellen på så sätt att tomtköparna i anslutning till tomtöverlåtelsen betalar köpesumman och en konstpenning som utgör tre procent av köpesumman. I gengäld överlämnar kommunen till fonden ett belopp som motsvarar en och en halv procent av köpesumman. Konstfonden förvaltas av Tusby kommun. Kommunen uppskattar att över tre miljoner euro i konstpengar samlats till fonden senast år 2033.

För budgeten och valet av konstnärer i ett konstprojekt ansvarar konstprogrammets multiprofessionella styrgrupp, i vilken finns företrädare för kommunens olika förvaltningsområden. Styrgruppen väljer en koordinator som står för sakkunskapen inom offentlig konst och ansvarar för genomförandet av konstprojektet.

Tre goda förfaranden för konstfonder

- 1 Fondmodellen lämpar sig för omfattande och långvariga byggnadsprojekt, såsom områdesbyggande. Med hjälp av den är det möjligt att långsiktigt planera konst- och kulturutbudet i området, och medlen kan användas för att finansiera både tillfälliga och permanenta konstverk och evenemang.
- 2 Byggherrarnas och byggföretagens betalningar till fonden baseras oftast på antalet kvadratmeter i byggnadsrätten.
- 3 Fondmodellen är ett sätt att finansiera konstansknaffningar, och den förutsätter beslut om och anvisningar för genomförandet av konstprojekt som stöd. Användningen av medlen i fonden styrs i allmänhet av ett konstprogram som i detalj definierar de ansvariga parterna för konstprogrammet i fråga om kommunen eller staden, byggherren och byggföretaget. Styrgrupper eller arbetsgrupper för konstprojektet är också ett typiskt sätt att organisera genomförandet av ett konstprojekt.

I byggnaden för landskapsarkivet i Tavastehus, som färdigställdes år 2009, är konst som skapats av grafisk betong en del av arkitekturen och fasaden. Helheten är ett resultat av ett nära samarbete mellan arkitekten Markku Komonen (Arkkitēhdit Heikkinen-Komonen) och konstnären Aimo Katajamäki. FOTO Aino Salmi

Handwritten text in a cursive script, likely a list or index, written in white ink on a dark background. The text is arranged in several columns and includes names and possibly dates or numbers. Some legible words include:

- 1911
- 1912
- 1913
- 1914
- 1915
- 1916
- 1917
- 1918
- 1919
- 1920
- 1921
- 1922
- 1923
- 1924
- 1925
- 1926
- 1927
- 1928
- 1929
- 1930
- 1931
- 1932
- 1933
- 1934
- 1935
- 1936
- 1937
- 1938
- 1939
- 1940
- 1941
- 1942
- 1943
- 1944
- 1945
- 1946
- 1947
- 1948
- 1949
- 1950
- 1951
- 1952
- 1953
- 1954
- 1955
- 1956
- 1957
- 1958
- 1959
- 1960
- 1961
- 1962
- 1963
- 1964
- 1965
- 1966
- 1967
- 1968
- 1969
- 1970
- 1971
- 1972
- 1973
- 1974
- 1975
- 1976
- 1977
- 1978
- 1979
- 1980
- 1981
- 1982
- 1983
- 1984
- 1985
- 1986
- 1987
- 1988
- 1989
- 1990
- 1991
- 1992
- 1993
- 1994
- 1995
- 1996
- 1997
- 1998
- 1999
- 2000
- 2001
- 2002
- 2003
- 2004
- 2005
- 2006
- 2007
- 2008
- 2009
- 2010
- 2011
- 2012
- 2013
- 2014
- 2015
- 2016
- 2017
- 2018
- 2019
- 2020
- 2021
- 2022
- 2023
- 2024
- 2025
- 2026
- 2027
- 2028
- 2029
- 2030
- 2031
- 2032
- 2033
- 2034
- 2035
- 2036
- 2037
- 2038
- 2039
- 2040
- 2041
- 2042
- 2043
- 2044
- 2045
- 2046
- 2047
- 2048
- 2049
- 2050
- 2051
- 2052
- 2053
- 2054
- 2055
- 2056
- 2057
- 2058
- 2059
- 2060
- 2061
- 2062
- 2063
- 2064
- 2065
- 2066
- 2067
- 2068
- 2069
- 2070
- 2071
- 2072
- 2073
- 2074
- 2075
- 2076
- 2077
- 2078
- 2079
- 2080
- 2081
- 2082
- 2083
- 2084
- 2085
- 2086
- 2087
- 2088
- 2089
- 2090
- 2091
- 2092
- 2093
- 2094
- 2095
- 2096
- 2097
- 2098
- 2099
- 2100

Principer för offentlig konst

Principerna för offentlig konst är ett dokument som definierar målen med konsten och de metoder genom vilka målen uppnås. Tonvikten läggs ofta på tväradministrativa processer och utvecklandet av dem, eftersom offentlig konst berör flera olika förvaltningsområden och grupper av experter i staden.

Under de senaste åren har flera städer i Finland utarbetat principer för offentlig konst som omfattar en heltäckande definition av den offentliga konstens roll och metoderna för genomförandet och finansieringen av konst överallt i stadens område. Ibland kallas principerna för strategier för offentlig konst eller för konstprogram, men de avviker från de konstprogram som utarbetas i anslutning till områdesbyggnad i fråga om deras omfattning.

Principerna för offentlig konst definierar i detalj hur staden uppfattar den offentliga konsten i sitt område och vilka instanser och förvaltningsområden som ansvarar för den offentliga konsten. Ofta definierar principerna också de olika modeller som används för att anskaffa och finansiera konst i staden. Även målen med konsten och metoderna för genomförandet av den kan definieras strategiskt. Konstens innehåll eller teman behandlas ofta stadsdels- eller objektspecifikt, då det kan vara besvärligt och onödigt att slå fast enhetliga riktlinjer för staden som helhet. Vanligen bygger arbetet med att formulera principerna på viljan att utveckla och öka stadens attraktionskraft bland både invånare och mer tillfälliga besökare.

Principerna kombinerar de modeller för anskaffning av konst som presenteras ovan på så sätt att staden samtidigt kan använda enprocentsprincipen, konstskyldigheten i villkoren för tomtöverlåtelse, konstprogram och fondmodellen i syften som definieras separat för varje modell. Olika anskaffnings- och finansieringsmodeller kan övervägas från fall till fall, och deras randvillkor meddelas i principerna. Konstanskaffningarna kan utgå från enprocentsprincipen, som vid områdesbyggande genomförs med hjälp av konstskyldigheten och fondmodellen, medan gatukonst genomförs i staden efter ett separat konstprogram. Konstprojekt av olika slag och omfattning kan genomföras systematiskt och kostnadseffektivt när deras grundläggande principer och processer är kända redan innan planeringen inleds.

Ofta deltar företrädare för stadens olika förvaltningsområden redan i arbetet med att ta fram principerna för konst. I arbetet kan medverka experter på planläggning, markanvändning och stadsplanering från stadens tekniska sektor, representanter för kulturtjänsterna och museiväsendet från bildningssektorn och till exempel stadsträdgårdsmästaren. Alla dessa tjänsteinnehavare kan komma att medverka i projekt som gäller offentlig konst i deras arbete, och de behöver klara och tydliga riktlinjer för att de ska kunna framgångsrikt utföra sitt arbete. Arbetsgruppen som utarbetat principerna för offentlig konst kan utses till stadens ordinarie styrgrupp för offentlig konst, eller så kan ett förslag om att en sådan styrgrupp bildas läggas fram i strategin.

I slutet av 2010-talet har Tammerfors, S:t Michel, Jämsä och Esbo gett ut

Ljuskonstverket *Ljusets skiva* (2010)
av skulptören H-C Berg byter färg.
Det sju meter höga konstverket står
på Pellavantori i Tampellas område.
Foto Jari Kuusenaho /
Tammerfors konstmuseum

principer för offentlig konst, en del av dem under namnet konstprogram eller strategi. Den offentliga konsten är ett väsentligt inslag till exempel i stadsstrategin i Helsingfors. Även exempelvis Aalto-universitetet har en strategi för offentlig konst, och universitetet tillämpar enprocentsprincipen i sina byggprojekt. Nedan presenteras verksamhetsmodellerna i Tammerfors och S:t Michel mer ingående.

Tammerfors stads principer för offentlig konst

Handlingen med principerna för offentlig konst i Tammerfors fastställdes år 2016. Principerna har ett vidsträckt tillämpningsområde: användningen av konst, metoderna för anskaffning och konst och metoderna för införande av konst i byggprojekten och stadsplaneringen. Principerna utarbetades av en arbetsgrupp i vilken medverkade bland annat biträdande borgmästare, chefer för centrala förvaltningsområden, konstmuseets ledning och länskonstnären från Centret för konstfrämjande.

Syftet med handlingen är att definiera förfarandena för användningen och anskaffningen av konst på så sätt att de blir systematiskt beaktade i stadens beslutsfattning. Principerna definierar detaljerat och heltäckande alla parter vilkas uppgifter anknuter till den offentliga konsten i Tammerfors. I handlingen fanns också ett förslag om grundandet av styrgruppen för offentlig konst JURY, som fungerar som sakkunnigorgan för konst i stadsstyrelsens och stadsbildskommitténs beslutsfattning, lämnar förslag på konstprogram, utser ansvarspersoner för konstprojekt och definierar de spetsprojekt inom vilka konsttävlingar ordnas. Till JURY hör bildnings- och kulturnämndens ordförande och vice ordförande, föredraganden för kulturärendena i nämnden samt företrädare för stadens lokalcentral, stads- och infrastrukturplanering och social- och hälsovårdstjänster, Tammerfors konstmuseum och Tampere konstnärsförening.

Handlingen innehåller riktlinjer om den offentliga konsten i Tammerfors på fem tillämpningsområden: stads- och infrastrukturplaneringsprojekt, offentligt och privat byggande, i anslutning till tillfälliga evenemang eller projekt samt utställning av konstsamlingarna. Varje process har en instans som ansvarar för besluten, genomförandet och underhållet.

Konstprogrammet i S:t Michel

Konstprogrammet i S:t Michel utgavs år 2018. Den beskriver principerna för genomförandet av offentlig konst i staden. Programmet har skrivits i form av en praktisk handbok som kan användas särskilt av dem som arbetar inom stadsplaneringen och inom bygget och underhållet av lokaler och utrymmen i staden. Anvisningarna om genomförandet av den offentliga konsten främjar det tväradministrativa samarbetet som är nödvändigt i konstprojekt. I S:t Michel är målet för detta multiprofessionella samarbete att förbättra kvaliteten på stadsutrymmet.

Konstprogrammet utarbetades åren 2016–2018 inom ramen för projektet *Taide Elämään!*, som fick stöd från undervisnings- och kulturministeriet. Programmet togs fram av planerings- och konsultbyrån Public Art Agency Finland, som grundats av Maija Kovari, och arbetet styrdes av en styrgrupp som bestod av före-

Konstnär Jan-Erik Anderssons konstverk *Gordisk knut* (2017) genomfördes med stöd av enprocentsprincipen i bostadsområdet Kirkonvarkaus i S:t Michel. FOTO Sami Funke ©Kuvasto 2019

trädare för stadsplaneringen, kulturtjänsterna och konstmuseet.

Enligt konstprogrammet bygger ett lyckat genomförande av offentlig konst på sex faktorer: enhetliga och klara processer för tillståndshandlingen och genomförandet, gemensamt utarbetade principer för placeringen av offentlig konst, snabb kommunikation om aktuella projekt inom offentlig konst, en tväradministrativ arbetsgrupp som knyter samman projekten, etablerade finansieringsmodeller och mångsidiga val av konstverk, som omfattar såväl permanenta konstverk som tillfällig konst och evenemang. Konstprogrammet föreslår att S:t Michel bildar en tväradministrativ konstarbetsgrupp som består av företrädare för konstmuseet, byggnadstillsynen, stadsplaneringen, planeringen av grönområden och publika områden, lokalcentralen och kulturtjänsterna samt en företrädare för den sittande stadstyrelsen.

Som finansieringsmodeller för konst föreslår konstprogrammet fondmodellen. För det andra föreslår det integrerad konst på så sätt att konsten ersätter andra konstruktioner som ska byggas, och för det tredje ska enprocentsprincipen tillämpas inom offentlig byggande inklusive infrastrukturbyggande.

Principerna för offentlig konst i ett nötskal

- 1 Principerna för offentlig konst definiera målen med konsten och de olika modeller som används för att anskaffa och finansiera konst i staden.
- 2 Tonvikten läggs ofta på tväradministrativa processer och utvecklandet av dem, eftersom offentlig konst berör flera olika förvaltningsområden och grupper av experter i staden.
- 3 Konstens innehåll eller teman behandlas ofta stadsdels- eller objektspecifikt, då det kan vara besvärligt och onödigt att slå fast enhetliga riktlinjer för staden som helhet.

Konstprogram i sjukhus

På 2000-talet har konsten blivit ett väsentligt inslag i bygget av sjukhus i Finland. I anslutning till byggprojekt som gäller sjukhus anskaffas konst systematiskt och professionellt med hjälp av en sakkunnig inom konst och ett konstprogram. Vid konstanskaffningar inom social- och hälsovården betonas konstens och kulturens välfärdseffekter, och ofta utvidgas enprocentsprincipen också till scenkonsten.

Bildkonsten har varit en del av sjukhusmiljön i Finland i mer än ett århundrade. Redan i slutet av 1800-talet fanns det konstverk i sjukhusen, i typiska fall porträtt som sjukhuset erhållit som donationer av patienter eller mecenater. Till exempel till Barnets Borg, som blev färdigt i Helsingfors år 1948, beställdes konst, bland annat skulpturer till fasaden. Till samlingen i Barnets Borg, som sedermera lagts ned, hör framstående konstverk bland annat av Emil Wikström och Hugo Simberg.

Konst har placerats i och beställts till sjukhus av ideologiska skäl. Det är betecknande att det första betydande objektet för offentlig konst i Sverige var Karolinska, där konstverket *Ljusbrytning* av konstnär Alf Munthe placerades år 1940. Det nyligen grundade Statens Konstråd hade som syfte att fostra och bilda folket samt att erbjuda konstnärer arbetstillfällen med konst i offentliga lokaler.

Införandet av konst i sjukhusen började främjas internationellt på 1980- och 1990-talet, då FN inledde programmet Arts in Hospitals. I Finland introducerades projektet på 1990-talet, då en nationell arbetsgrupp bildades för att främja detta syfte. I slutrapporten om åtgärdsprogrammet Konst och kultur ger välfärd (2010–2014) presenterades 18 åtgärdsförslag för att främja hälsan och välbefinnandet med hjälp av konst och kultur. Ett av förslagen uppmanar de berörda instanserna att ta hänsyn till förebyggande kultur- och konstverksamhet i de framtida strukturerna inom social- och hälsovården.

Konsten i sjukhusen är tillgänglig

I sjukhusen är konsten en fråga om tillgänglighet och om de grundläggande rättigheterna. Även människor som är tvungna att vistas på institutioner utan tillträde till kulturevenemang eller konst på annat sätt erbjuds möjlighet att uppleva konst och kultur. Målet med konst, design och arkitektur är att skapa en högklassig miljö som stödjer vården och där konstens innehåll stödjer återhämtningen. I sitt regeringsprogram 2015–2019 utsåg Juha Sipiläs regering utvidgandet av enprocentsprincipen till social- och hälsovården och även till andra konstarter än den visuella konsten till ett av regeringens spetsprojekt.

I spetsprojektet genomfördes 14 utvecklingsprojekt och sju försöksprojekt inom vilka nya verksamhetsmodeller utvecklades. Inom ramen för spetsprojektet gav kultur- och social- och hälsovårdsministern sina rekommendationer för fortsatta åtgärder. Enligt dem är det väsentligt att landskapen och kommunerna utarbetar mål för tillgången till och tillgängligheten av konst och kultur och upptar dem som en del av deras planering, verksamhet och uppföljning. Inom social- och hälsovården reserveras dessutom systematiskt anslag för konst- och kulturverksamhet. Spetsprojektet genomfördes i projektet Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelma (programmet för utveckling av användningen av konsten och av välfärden, 2015–2019), som genomfördes av Centret för konstfrämjande Taike. Dessutom delar Taike ut bland annat statsunderstöd till verksamhet som stödjer konstens välfärdseffekter. I Åbo yrkeshögskola har sedan år 2015 fungerat verksamhetsstället Taikusydän, som är en nationell kontaktpunkt för konst, kultur och välfärd.

På 2000-talet har enprocentsprincipen etablerat sin ställning i sjukhusen överallt i landet, och hänsyn tas till konsten genast när nya projekt för sjukhusbyggnad börjar planeras. I princip utarbetas ett konstprogram i syfte att styra de kommande konstanskaffningarna i samtliga nya projekt för byggnad av sjukhus i Finland. Taike har delat ut specialunderstöd till En procent av byggnadskostnaderna till konsten-projekt sedan år 2014. Under denna period har totalt 17 sjukhus och aktörer inom social- och hälsovården tilldelats understöd. Konstprojekt i sjukhus har i typiska fall genomförts med offentliga medel i enlighet med enprocentsprincipen. Ett undantag är Nya Barnsjukhuset, som också finansierades med medel som samlats in privat.

Nedan presenteras konstprogrammen för Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt och Sairaala Nova i Mellersta Finlands sjukvårdsdistrikt.

Konstprogrammen för T-sjukhuset och T3-sjukhuset i ÅUCS

Det har funnits bildkonst i Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikts byggnader i flera årtionden. Sammanlagt tre konstprogram har genomförts: T-sjukhusets program, som samordnades av Taikes länskonstnär Minna Maija Lappalainen, och konstprogrammen för utbyggnaden av T-sjukhuset och T3-sjukhuset som utarbetats av bildkonstnär, konstdoktor Matti Tainio. T-sjukhusets utbyggnad, som byggdes åren 2003–2012, var sjukvårdsdistriktets första byggnadsobjekt dit konst skaffades planmässigt genom konstprogrammet och i enlighet med enprocentsprincipen. På grund av projektets omfattning blev procentandelen under en procent av hela byggnadsbudgeten, men konstbudgeten gjorde det möjligt att skaffa och genomföra en helhet som omfattar ett par hundra konstverk. Konsten i T-sjukhuset har inget egentligt tema, men vid valen av konstnärer betonades Egentliga Finland.

T3-sjukhuset är ett nybygge som blir färdigt år 2021. Till T3-sjukhuset beställs till åtskillnad från konstprogrammet för T-sjukhuset färre men större konstverk som är bundna till lokalerna, dvs. uttryckligen skapade för lokalen i fråga. Med en konstbudget som utgör cirka 200 000 euro genomförs minst fem konstverk i sjukhusets offentliga lokaler. Vid valet av konstnärer utnyttjades ett portföljansökningsförfarande som riktats till konstnärer från Egentliga Finland. I förfarandet kunde intresserade skapare av offentlig konst presentera sitt kunnande med hjälp av arbetsprov. De konstnärer som utses att genomföra konstverken väljs utifrån deras portföljer. Därefter börjar planeringen av de egentliga konstverken.

Konstprogrammet för Sairaala Nova

Sairaala Nova i Jyväskylä är ett nybygge som blir färdigt år 2020. Budgeten för bygget är över 400 miljoner euro. Dess konstprogram är en omfattande och detaljerad plan för genomförandet av konst som kopplas till utvecklingen av sjukhusets vårdprocesser och verksamhets sätt. Vid planeringen av det nya sjukhuset har sjukhusarkitektur och sjukhusprocesser undersökts. Kraven på deras nivå har höjts bland annat på grund av att efterfrågan på hälsotjänster ökar, befolkningen åldras och hälsotekniken utvecklas. I stället för att betona specialiteterna lägger Sairaala Nova särskild vikt vid samarbetet mellan den specialiserade sjukvården och primärvården – man talar om det gränslösa sjukhuset. Tillsammans med arkitektbyrån JKMM har sjukvårdsdistriktet skapat en berättelse för sjukhuset. Denna berättelse drar också upp riktlinjerna för anskaffningen av design och konst till sjukhuset. Berättelsen fokuserar på naturen i Mellersta Finland. Lokalerna i sjukhuset har delats in i fyra kvalitetskategorier, och konst ska finnas i tre av dessa kategorier. I kategori A placeras integrerad konst och stora konstverk från Mellersta Finlands sjukvårdsdistrikts konstsamling, som omfattar över tusen konstverk. Kategori B betonar närhet till människan, och i dessa områden finns integrerad konst och design samt konstverk av medelstorlek från samlingen. I lokaler av kategori C placeras små konstverk från konstsamlingen. De integrerade konstverken genomförs enligt byggarbetets tidschema, och av kostnadsskäl har de upptagits i entreprenadanbudet.

Konstanskaffningarna finansieras med enprocentsprincipen på så sätt att Mellersta Finlands sjukvårdsdistrikt använder 0,25 procent av de totala kostnaderna för byggandet till anskaffning av konst. Dessutom kan villkoren för tomtoverlåtelse kompletteras med konstskyldighet.

Genomförandet av konstprogrammet och ansvarsfördelningen inom den motsvarar en verksamhetsmodell som blivit allt vanligare i kommunerna: konstarbetsgruppen är det beslutande organet, och konstkoordinatören, konsthistorikern Teija Isohauta svarar för det praktiska arbetet. Inledandet av konstprogramarbetet förbereddes av en expertgrupp, i vilken medverkade länskonstnären, konstnärer och en representant för arkitektbyrån. I konstarbetsgruppen medverkade sjukhusets huvudplanerare, representan-

ter för sjukhusets ledning och konstexperter. Arbetsgruppen beslutar om valet av konstnärer och konstverk. Innan dess slår arkitekten fast konstverkens platser och former och förbereder valet av konstverk och konstnärer tillsammans med konstkoordinatorn. Av de konstnärer som valts beställs utkast. Därefter ingås avtal med den konstnär som genomför konstverket. Samtidigt definieras konstverkets underhåll och ansvarsförsäkringar. Konstkoordinatorn ansvarar för kontakterna mellan parterna och sköter om tidschemat och avtalen.

Till Sairaala Nova utarbetas också en plan för inkluderande konst (2018–2019), som utvidgar enprocentsprincipen också till annan konst och kultur än den visuella konsten. Med inkluderande avses i detta sammanhang att personal och patienter får vara med om att planera sjukhusets kommande konstprogram ett inslag i sjukhusets vardag. Programmet för inkluderande konst i Sairaala Nova planeras och samordnas av Centret för konstfrämjande och dess samarbetspartner.

Fotokonstnär Santeri
Tuoris konstverk
Skog I (2018) i taket
i huvudentréhallen
i nybyggnaden i
Hyvinge sjukhus.
Foto Hannu Salmi
©Kuvasto 2019

Konst inom stadsplaneringen

Konst i den byggda miljön håller på att bli en regional attraktionsfaktor i vårt land. Den positiva utvecklingen vittnar om att konst används systematiskt för att öka den bebyggda miljös värde. Den berättar också om politisk vilja och möjligheter att skapa en visuell miljö som betjänar alla medborgare jämlikt.

Konst i den byggda miljön har många former. Konst kan placeras i liten skala bl.a. i offentliga lokaler inomhus, men konst som placeras i offentliga utrymmen utomhus, vid tra kleder, på torg och kvartersgårdar och som når många medborgare i deras vardag har fått allt större betydelse.

I Finland styrs all planering av markanvändningen av markanvändnings- och bygglagen från år 2000, som innehåller föreskrifter om olika nivåer av områdesplanering. Miljöministeriet bereder en reform av markanvändnings- och byggnadslagen, som blir färdig år 2021. Lagen har tre nivåer: den nationella, den regionala och den kommunala. På nationell nivå behandlas jämlik planering av områdena, bl.a. leder, vägar, banor, hamnar och kraftlinjer. Den regionala nivån styr områdesanvändningen mellan kommunerna, och den omfattar bland annat landskapsförbunden, som utarbetar landskapsplanerna. Landskapsplanerna godkänns av miljöministeriet. Staten ingår avtal om markanvändning, boende och trafik (MAL-avtal) med de största stadsregionerna. MAL-avtalen för Helsingfors, Tammerfors, Åbo och Uleåborg har ingåtts för åren 2016–2019.

På kommunnivå sköter varje kom mun om den detaljerade planeringen av markanvändningen i sitt eget om råde. Centrala typer av planer är generalplanen och detaljplanen. Arbetet med dessa planer övervakas och styrs av miljöministeriet och av närings, trafik och miljöcentralerna, dvs. NTM-centralerna.

Syftet med generalplanen är att definiera huvuddragen av kommunens utveckling och områdenas användning. Detaljplanen definierar den detalje rade användningen av varje område och styr byggnads och gatuplaneringen. Generalplanen och detaljplanen fastställs av kommunfullmäktige, och för dem gäller ett förfarande för framläggning som föregår beslut. I anslutning till framläggningen får kommuninvånarna ta ställning till planerna och lämna förslag som gäller dem.

Konst kan vara en viktig del av planeringen av omgivningen. Inom stadsplaneringen kan man fatta beslut om att ta med konst i infrastrukturprojekt, så som vid planering av leder, öppna platser och parker, eller när sådana projekt inleds. Även en detaljplan kan kompletteras med ett konstprogram av rikt givande karaktär. Kommunen och byggherrarna i ett område kan också avtala om ett annat sätt att kombinera konst med byggandet. För utarbetandet av ett konstprogram behövs en expert som specialiserat sig på konst. Experten del tar i planläggnings och byggprojektet redan i dess inledande skede. Experten fungerar som sakkunnig vid

genomförandet av konstprojektet, som förmedlare i samarbetet mellan planerarna och konstnärerna, föreslår konstverksobjekt, presenterar konstnärer och bistår bland annat vid uppgörandet av avtal och organiseringen av eventuella konståvlingar. Bäst kan konsten integreras i planeringshelheten med hjälp av en särskild konstkoordinator eller konstexpert. De lokala konstmuseerna åtar sig ofta att sköta förvaltningen av konstverken.

I museilagen, som reformerades år 2019, ges de regionala ansvarsmuseerna till uppgift att fungera som sakkunnig i fråga om den bebyggda miljön, och de ska ge utlåtanden och råd och delta i myndighetsförhandlingar.

För genomförandet av konst i den byggda miljön i Finland har man sökt efter en modell som till största delen stödjer sig på privat finansiering. Om en kommun äger tomtmark på ett område som planläggs, kan genom förändring av konstverk upptas som ett åliggande i detaljplanen. Alternativt kan kommunen utarbeta en bindande plan för konsten eller ett konstprogram. Då erhålls finansieringen av konsten som en del av finansieringen av kostnaderna för de enskilda byggnadsprojekten i området. Många orter har utarbetat konstkartor och broschyrer som delas ut bl.a. vid städernas informationsdiskar. Dessutom ordnas guidade rundvandringar. På många håll har målinriktad verksamhet lett till grundandet av vardagsrum för medborgare som genom sina evenemang gör att er människor vistas utomhus, samtidigt som de föder aktiv kulturverksamhet och påverkar den allmänna trivseln.

Redan i dag har vårt land en betydande helhet av konst i den byggda miljön, och den kommer att öka ytterligare under de närmaste åren. När enprocentsprincipen vinner spridning blir det allt vanligare med konst som en del av byggprojekt, och man kan redan se en spirande konkurrens mellan orter som gynnar konst. Också den gemenskap som uppstår kring konstverken har betydelse, när information ges om de nya konstverken redan på förhand, när man väntar på dem och när de blir integrerade i sina miljöer. En del konstprojekt har genomförts utgående från invånarna, t.ex. genom att idéer som lämnats av invånarföreningar tagits som utgångspunkt för planeringen av konstverken.

Konstverket *Granskott* (2012) i Vuores, Tammerfors, av Marjukka Korhonen med arbetsgrupp, har placerats på fasaden till en carport. FOTO Aino Huovio ©Kuvasto 2019

Ett proffs garanterar konstprojektets kvalitet

Konstnären och experten på offentlig konst är proffs på genomförandet av konstprojekt. I Finland består dessa yrkeskårer av högt utbildade experter.

Ovan i den här handboken beskrivs kommunernas och andra konstbeställares modeller för finansiering och genomförande av konstprojekt. I de följande avsnitten presenteras de konkreta metoder som används för att genomföra konstprojekt. För att säkerställa kvaliteten är det väsentligt att välja proffs som kompletterar det multiprofessionella byggnadsprojektet med sin starka specialkompetens.

Det finns mycket varierande sätt att välja den konstnär som ska genomföra konstverket. Syftet med konståvlingar är ofta att hitta nya och till och med överraskande förslag på konstverk. En tävling kan vara öppen, eller så kan den vara avsedd för vissa inbjudna konstnärer. Det är gemensamt för tävlingarna att de är riktade till professionella konstnärer.

Det finns inte en allmängiltig definition på professionalism, men tecken på professionalism är bl.a. utbildning i området, erfarenhet av tidigare projekt inom offentlig konst samt erfarenhet av deltagande i konstutställningar i gallerier och museer. Största delen av de professionella konstnärerna tillhör en konstnärsorganisation i sin bransch. Det är naturligtvis inte obligatoriskt, men i Finland finns en stark tradition av organisering i konstnärsorganisationer, och detta betraktas också som ett tecken på professionalism. Bildkonstnärer hör i typiska fall till Konstnärsgillet i Finlands medlemsorganisationer (Muu rf, Finska Skulptörförbundet, Finlands bildkonstorganisationers förbund, Finlands Konstgrafiker, Målarförbundet och Fotokonstnärernas förbund). Konstnärer som representerar konsthantverk hör i typiska fall till Ornamo Art and Design Finland och dess medlemsorganisationer (Konstnärerna O och Textilkonstnärer Texo). Konstnärsgillet i Finland uppdaterar en bildkonstnärsmatrikel och Ornamo en portföljwebbplats som kan användas för att studera konstnärernas konstverk.

Konstnären och konstverket kan också väljas till ett projekt genom direktupphandling. I upphandlingslagen finns ett undantag som gäller unika konstverk och som möjliggör förfarandet. Inom formgivning är konkurrensutsättning etablerad praxis.

Att välja ett konstverk och konstnären som ska genomföra det kräver särskilt kunskande och mångsidig sakkunskap. En expert inom offentlig konst säkerställer att valen är lyckade och att konstprojektet framskrider på överenskommet sätt och enligt dess tidschema. Experterna i Finland, till exempel konstkoordinatorer och -konsulter, är ofta fackmän inom konst, arkitektur eller design. De har en gedigen erfarenhet och vision både om det skapande arbetet och förfarandena inom byggverksamhet.

Kapitlen nedan behandlar mer ingående kompetensen hos en expert inom offentlig konst, och olika metoder att välja konstnärer och konstverk.

Konstnären Åsa Maria Bengtssons konstverk *Magic Stroke* (2018) är en del av konstprogrammet för Västra åstranden i Borgå. Konstprogrammet utarbetades av Frei Zimmer i intensiv växelverkan med kommuninvånare och de lokala konstnärsorganisationerna. FOTO Susanna Widjeskog / Borgå museum ©Kuvasto 2019

Expertis inom offentlig konst till er tjänst

Konstexpertens uppgift handlar om samordning och kvalitetskontroll i processen för att anskaffa konst i ett planerings eller byggprojekt. Expertens uppgifter varierar starkt beroende på projektets skala och skede och på beställarens behov: experten kan hjälpa beställaren att hitta rätt konstnär till objekten. Experten kan också utarbeta ett konstprogram som stödjer kommunens utveckling, planering eller byggande av ett område. På motsvarande sätt kan konstexperten samordna genomförandet av ett enskilt konstverk i ett avgränsat projekt eller genom förändring av era konstverk i ett långvarigt projekt.

Arbetet med att integrera konsten med planeringen och byggandet får den bästa starten när man tar med en konstplan i projektet i ett så tidigt skede som möjligt. I kommunen är det konstmuseet eller någon annan enhet inom kulturväsendet som har expertisen inom bildkonst och design. När kommunen är beställare, har samarbetet mellan kommunernas ämbetsverk och inrättningar nyckelposition. Ju tidigare (i skedet för behovsutredning eller projekt planering eller i gatu, park eller vägplaneringsskedet) kommunens tekniska väsende har kontakt med experten i sin egen kommun, desto större möjligheter för konst finns det. När enprocentsprincipen tillämpas i en kommun, krävs det samarbete mellan olika ämbetsverk för att konsten ska förverkligas. Enprocentsprincipen säkerställer att finansiering har reserverats för konstverket.

Om kommunens sammanlagda sakkunskap inte räcker till – eller om resurserna eller tidtabellerna medför utmaningar – borde den offentliga beställaren tillåta att konstexpertis upphandlas av utomstående.

Koordinering och konsultering av offentliga konstprojekt är en ny sektor som utvecklas snabbt i Finland. Det finns redan ett antal företag och serviceleverantörer i branschen. Yrkeskåren är så pass ny att det förekommer variation i begreppen och terminologin i samband med den. På 2000-talet har experter inom offentlig konst arbetat i byggnadsprojekt åtminstone under yrkesbeteckningarna konstkoordinator, konstkonsult och kurator. Den första konstkoordinatör, som ansvarade för ett omfattande områdesbyggnadsprojekt, Tuula Isohanni, inledde sitt arbete i Arabiastranden i Helsingfors först i början av 2000-talet. Den första specialiseringsutbildningen för konstsakkunnig inom offentlig konst började vid Konstuniversitetet år 2019. I konstmuseer och städernas organisationer arbetar bland annat amanuenser och intendenten inom offentlig konst. Experter som arbetar privat erbjuder kommunerna sina tjänster på samma sätt som andra professionella som deltar i byggnadsprojektet.

Tuula Isohanni, som fungerade som konstkoordinator för Arabiastranden i Helsingfors presenterade konstverk i den del av Arabiastranden som redan färdigställdes vid en promenad år 2014. I bakgrunden en del av Eeva Kaisa och Timo Berrys konstverk *Herbarium* (2010). FOTO Miisa Pulkkinen

Uppdrag till konstexperter kan konkurrensutsättas genom att tillämpa de allmänna principerna för upphandling av sakkunnigtjänster i upphandlingslagen. Upphandling av konstexpertis som konsulttjänst är en utmärkt möjlighet särskilt för privata beställare och byggherrar. Expertens arbete skräddarsys en ligt objekt och byggnadsskede. Uppdraget är att säkerställa att konstprojektet genomförs smidigt från början till slut som en del av planeringen och byggan det. Experten ger projektet mervärde genom att beställaren och konstnären kan koncentrera sig på sitt eget arbete medan experten samordnar processerna för byggande och konst, och sköter om nödvändiga dokumenteringar, avtal och tillståndshandlingar samt om parternas kommunikation osv. Om projektet inte har en konstexpert, ökar kraven på konstnärens kunskaper och tidigare meriter.

Konst-, arkitektur- och designtävlingar

Tävlingar ordnas för att hitta färskare infallsvinklar och få positiv synlighet och offentlighet.

Det är fråga om en konståvling när man samtidigt ber två eller flera konstnärer att lämna ett förslag som gäller samma konstnärliga planeringsobjekt. Alternativen i konståvlingen är tävling för inbjudna deltagare, då vissa, önskade konstnärer inbjuds att delta i tävlingen, och öppen tävling, i vilken alla konstnärer som uppfyller tävlingens kriterier får delta. Deltagandet i konståvlingen sker anonymt, och därför kan konståvlingen leda till upptäckten av en ny och till och med överraskande konstskapare, eller en konstnär vars produktion utvecklats i en helt ny riktning. Tävlingen väcker mediernas och invånarnas intresse för bygg- och konstprojektet, och det har blivit vanligare med omröstningar om det bästa förslaget i konståvlingar.

Tävlingar i bildkonst ordnas i samarbete med Konstnärsgillet i Finland. Konstnärsgille i Finland rekommenderar att man för professionella konstnärer ordnar tävlingar i vilka föreningens tävlingsregler iakttas. I arkitektur-tävlingar används Finlands Arkitektförbund SAFA:s tävlingsregler. I design-tävlingar är samarbetspartnern Ornamo Art and Design Finland. Alla de nämnda organisationerna i den visuella branschen erbjuder också tävlings-tjänster som underlättar utarbetandet av tävlingsprogrammet, kommunikationen, juryns verksamhet och andra arrangemang.

Mer information:

- artists.fi
- safa.fi
- ornamo.fi

Skulptören Hanna Vihriäläs konstverk *Vit näckros* vann konståvlingen i enlighet med enprocentsprincipen för nya Saimaa Stadium i S:t Michel. Konstverket blev färdigt år 2018. FOTO Harri Heinonen ©Kuvasto 2019

Offentlig konst och upphandlingslagen

Direktupphandling är ett normalt förfarande vid konstanskaffning. Det är möjligt tack vare ett undantag som gäller unika konstverk i upphandlingslagen. Det är dock viktigt för ett offentligt samfund att observera att konkurrensutsättningsförfarandena i upphandlingslagen också gäller konstnärens samarbetspartner eller underleverantörer.

På offentliga upphandlingar tillämpas lagen om offentlig upphandling och koncession, som trädde i kraft i början av 2017 (1397/2016, "upphandlingslagen"). I princip ska upphandlingslagen tillämpas när olika upphandlingar görs med skattemedel. Målet med upphandlingslagen är bland annat att offentliga medel används effektivt och att leverantörer behandlas jämlikt vid konkurrensutsättningar.

På konstanskaffningar tillämpas upphandlingslagen när de tröskelvärden som föreskrivs i upphandlingslagen överskrids. Upphandlingslagen ska beaktas vid direkta konstanskaffningar som offentliga samfund utför, men också när ett offentligt samfund beställer köpta tjänster som till exempel an knyter till tillverkningen av ett konstverk som konstnären planerat av en leverantör som verkar som konstnärens samarbetspartner.

Huvudregeln i upphandlingslagen är att alla offentliga upphandlingar ska konkurrensutsättas. Med offentliga upphandlingar avses upphandlingar i vilka beställaren är upphandlingsenheter som avses i lagen, till exempel staten, en kommun eller ett annat offentligt samfund. I praktiken tillämpas upphandlingslagen på upphandlingar som offentliga sammanslutningar utför och finansierar.

Det finns två undantag till konkurrensutsättning av offentliga upphandlingar. Det första av dem gäller upphandlingens värde och det andra villkor som föreskrivs i upphandlingslagen som innebär att upphandlingsenheten kan göra en direktupphandling, om dessa villkor uppfylls.

Undantag 1: Upphandlingens värde

Det första undantaget från huvudregeln gäller värdet på en upphandling som underskrider det tröskelvärde som föreskrivs i lagen. Endast upphandlingar som överskrider tröskelvärdet ska konkurrensutsättas. Det finns två tröskelvärden: ett lägre värde, som leder till att det nationella förfarandet ska tillämpas, och ett högre värde, som förutsätter att förfarandet på EU-nivå ska tillämpas. Upphandlingar som underskrider det nationella tröskelvärdet ska inte konkurrensutsättas. År 2019 var det nationella tröskelvärdet för upphandling av varor och tjänster samt för planeringstävlingar 60 000

euro. EU-tröskelvärdet var 144 000 € och i fråga om upphandlingar som görs av den statliga centralförvaltningen 221 000 €. Meddelanden om upphandlingar som överskrider den nationella upphandlingströskeln publiceras i databasen HILMA.

Undantag 2: Villkoren för direktupphandling uppfylls

Det andra undantaget utgörs av en situation där förutsättningarna för direktupphandling blir uppfyllda, vilket innebär att upphandlingen inte behöver konkurrensutsättas. Vid direktupphandling väljer upphandlingsenheten en eller flera leverantörer med vilka enheten förhandlar om villkoren för kontraktet utan att publicera en upphandlingsannons.

Upphandlingsenheten kan välja direktupphandling som förfarande endast om något av de villkor som föreskrivs i upphandlingslagen uppfylls. Av villkoren för direktupphandling framgår det att det är möjligt för ett offentligt samfund att direktupphandla ett konstverk av konstnären. Definitionen i upphandlingslagen lyder som följer: "syftet med upphandlingen är att skapa eller förvärva ett unikt konstverk eller en unik konstnärlig prestation". I detta fall förutsätter direktupphandling att objektet för upphandlingen är ett konstverk eller ett konsthantverksföremål i fråga om vilket konstnären definierar konstverkets unika karaktär och värde.

Direktupphandling vid beställningar av konstnärens samarbetspartner

När ett offentligt samfund beställt planeringen av ett konstverk av en konstnär, men utomstående köpta tjänster anlitas för det egentliga genomförandet av konstverket, är förutsättningen för direktupphandling i praktiken att det är nödvändigt för att uppnå det konstnärliga slutresultatet för att det konstnärliga slutresultatet ska kunna uppnås. I fråga om konstnärens samarbetspartner ska direktupphandlingar kunna motiveras separat för varje upphandling som överskrider ett tröskelvärde.

Anlitandet av konstnärens samarbetspartner kan motiveras med konstverkets unika karaktär, men också med en teknisk orsak eller en orsak som gäller skyddet av ensamrätten till konstverket.

Den tekniska orsaken kan vara till exempel en exceptionell ny teknisk lösning eller viss hantverksfärdighet som upphandlingens objekt förutsätter och som genomförandet av upphandlingen kräver. Då ska man kunna visa att det inte finns en motsvarande produkt eller tjänst med vilken samma slutresultat skulle kunna uppnås. Det är nödvändigt till exempel att visa att det är nästan omöjligt för en annan leverantör att uppnå samma prestationsnivå eller att det är nödvändigt att använda särskilda kunskaper och färdigheter, redskap eller metoder som endast en leverantör har tillgång till.

Integrerad konst: bildkonstnär Maija Kovaris erfarenheter av planering av gaturummet

En konstnär har mycket att ge inom stads- och infrastrukturplanering. Med hjälp av integrerad konst kan man i stadsbilden skapa lösningar som inte alltid kan identifieras som konstverk utan snarare har karaktären av intressanta detaljer. Bildkonstnären och arkitekten Maija Kovari har deltagit i planeringen av gaturum i Kyttäläområdet i Tammerfors centrum. Enligt henne bidrar konstnärens arbete till att göra ett utrymme intressant och vackert.

Bildkonstnären och arkitekten Maija Kovari visar med sitt arbete hur mångsidigt konstnärens kunnande kan utnyttjas i planeringsprojekt. Kovari har medverkat som konstnär i gatuplaneringen av Otavalankatu, som byggs i Kyttäläområdet i Tammerfors centrum. I projektet har utvecklats en modell för teamwork inom integrerad konst, och projektet är ett av pilotobjekten för det enprocentsprogram som drivs av Stiftelsen för miljökonst, som medverkar i projektet En procent till konsten. I projektet har Kovari arbetat som medlem i gatuplaneringsteamet. Hennes uppgift har varit att planera och föreslå konstnärliga lösningar som integreras i helheten. Lösningarna har använts för att ersätta traditionella konstruktioner på gatorna.

Maija Kovari, på vilka områden kan man utnyttja konstnärens insatser? "Konstnären kan anlitas som planerare och tillverkare av konstverk, men också som intern sakkunnig i planeringsteamet. Planering handlar ju i varje fall om multiprofessionellt lagarbete, där man tillgodogör sig expertisen hos olika människor för att skapa en lyckad helhet. Konstnären har specialkompetens att skapa en egen individuell berättelse eller identitet för rummet som gör det speciellt för invånare och andra stadsbor."

Vad är modellen för teamwork inom integrerad konst för något?

"I modellen fungerar konstnären som en sakkunnigmedlem tillsammans med de övriga medlemmarna i ett multiprofessionellt planeringsteam. Konstnären ställer sitt kunnande inom skapande av betydelser och byggande av innehåll till teamets förfogande. Konstnären har också material- och formkunskaper som inte är särskilt vanliga i planeringsbranschen. Konstnären kan skapa alternativ till de lösningar och konstruktioner som planeringsteamet planerat. Förändringarna kan ofta vara helt små. I den färdiga rumsliga helheten kan man inte alltid se var konsten slutar och det övriga rummet börjar. Då blir konsten en del av upplevelsen av rummet. När ett integrerat konstelement

ersätter en traditionell konstruktion, ersätter det också en del av den traditionella konstruktionens kostnader, vilket också gör det möjligt att förverkliga konst i projekt med lite mindre budgetar.”

Vad har konstnären att ge som intern expert i teamet? ”I modellen för teamarbete inom integrerad konst ska konstnären delta i diskussionerna om materialen och formerna i rummet. Konstnären kan bidra med nya perspektiv i diskussionen och föreslå nya lösningar i stället för de konstruktioner som man tänkt sig. Genom sitt konstnärliga arbete får konstnären hela tiden mer erfarenhet av mångsidig och kreativ användning av olika material och former. Med stöd av detta kan konstnären bidra med något nytt till det kunnande som redan finns i planeringsteamet.”

Vad är ”samarbete som inte siktar på ett konstverk” för något?

”Resultatet av samarbete som inte siktar på ett konstverk är ett rum där konstnärens medverkan syns på något annat sätt än i form av ett konstverk. Om samarbetsparterna på förhand överenskommit om att projektet inte nödvändigtvis behöver resultera i ett objekt som kan urskiljas som ett konstverk, är samarbete av detta slag en intressant möjlighet.

Det är möjligt att anställa konstnären som en samarbetspartner i planeringsteamet för att skapa idéer för integrerad konst. Teamet bearbetar idéerna, och slutligen kan konstnärens insats vara så välintegrerad i helheten att konstverket inte kan urskiljas i resultatet. Konstnären kan till exempel ha föreslagit ett nytt tekniskt eller materiellt alternativ som sedan har förverkligats. Därför kan konstnären med sitt arbete bidra till att göra ett rum mer intressant och vackert. Trots det är resultatet inte ett konstverk.

Det här är inget problem om den rumsliga upplevelsen genom konstnärens insats blir mer intressant som helhet. Huvudsaken är att konstnären introducerar nya perspektiv och alternativ i diskussionen. Idén med modellen för teamarbete inom integrerad konst är att konstruktioner och strukturer som konstnären hittar på ersätter eller ansluter på ett eller annat sätt till konstruktioner som ska byggas i varje fall. Integrering har många fördelar, trots att separata konstverk har och kommer även i fortsättningen att ha sin givna plats i det offentliga rummet.”

Vad kan konstnären bidra med i infrastrukturprojekt? ”Infrastrukturprojekt omfattar grovt taget alla utrymmen som finns mellan byggnaderna. Projekten kan vara stora vägprojekt eller små öppna platser eller gator. Skalan av ett infrastrukturprojekt definierar de ramvillkor som ställs på konsten. I en vägmiljö ska det vara möjligt att gestalta konstverket när man passerar det i en hastighet på 100 kilometer i timmen. I en fotgängarmiljö kan man undersöka konstverket på nära håll i lugn och ro.

Infrastrukturprojekt lämpar sig bra för modellen för teamarbete inom integrerad konst eftersom de genomförs i samarbete av ett stort antal experter. En professionell konstnär är ett naturligt komplement till teamet när man vill att utrymmet får en särpräglad visuell framtoning eller representerar ett nytt sätt att tänka.”

Var används enprocentsprincipen i Finland, och på vilket sätt?

Enprocentsprincipens utveckling i Finland

Tanken om enprocentsprincipen vaknade i Finland på 1930-talet. Enprocentsprincipen var ett internationellt fenomen, som fått viktiga impulser från New Deal-programmet, som drevs av USA:s president Franklin D. Roosevelt. Dess mål var att stimulera USA:s ekonomi under den djupa recessionen. Som en åtgärd ville man erbjuda professionella konstnärer arbete i offentliga byggnadsprojekt. Den s.k. enprocentsregeln infördes i Sverige på 1930-talet, och år 1937 grundades Statens Konstråd för att främja genomförandet av regeln.

I Finland behandlades enprocentsprincipen för första gången i riksdagen år 1939, då enprocentsprincipen föreslogs till statsbudgeten i syfte att konstnärligt dekorerar viktiga offentliga byggnader i landet. Tanken om enprocentsprincipen vann därigenom insteg i Finland, men kom inte att tillämpas på grund av kriget.

På 1950-talet tillsatte finska regeringen en statlig konstverkskommission med uppdraget att göra offentliga byggnader vackrare med konstverk.

På 1960-talet upptogs enprocentsprincipen i form av rekommendationer i beslut av stadsfullmäktige bland annat i Hyvinge, Jyväskylä, Kemi, Kuopio och Uleåborg. Även Tammerfors stad fattade beslut om enprocentsprincipen år 1964.

År 1981 rekommenderade Stadsförbundet införandet av enprocentsprincipen för kommunerna. På 1980 och 1990 talet fattade över fyrtio kommuner beslut om att införa enprocentsprincipen. Depressionen på 1990-talet satte dock stopp för enprocentsprincipens uppsving.

På 2000-talet har intresset för enprocentsprincipen vaknat på nytt. Enprocentsprincipen har nämnts i tre regeringsprogram efter varandra: i statsminister Jyrki Katainens regeringsprogram 2011–2014 (statsminister Alexander Stubbs regeringsprogram 2014–2015 byggde på Katainens program), statsminister Juha Sipiläs regeringsprogram 2015–2019 och statsminister Sanna Marins (statsminister Antti Rinne 2019) regeringsprogram 2019–2023. I Sipiläs regeringsprogram utvidgades enprocentsprincipen till social- och hälsovården och även till andra konstarter, och denna betoning finns också i Marins regeringsprogram tillsammans med enprocentsprincipen som anknyter till byggandet.

Styrgruppen för enprocentsprincipen och styrgruppens rekommendationer

Undervisnings- och kulturministeriet tillsatte en styrgrupp för åren 2015–2017 för att utreda främjandet av enprocentsprincipen. I styrgruppen medverkade företrädare för centrala instanser inom statsförvaltningen samt från centrala organisationer som berörs av saken och från organisationerna för de visuella konsterna. Styrgruppens uppgift var att stödja och styra främjandet av enprocentsprincipen, diskutera sporrar och styrmedel för användningen av enprocentsprincipen inom offentligt byggande, kartlägga forskningsbaserad informa-

tion om enprocentsprincipens effekter samt samla in erfarenheter och goda förfaranden från utländska projekt som kombinerat konst och byggande.

Styrgruppen gav sammanlagt 12 rekommendationer för främjandet av enprocentsprincipen i Finland. Rekommendationerna gäller fem delområden: 1. statens verksamhet, 2. planläggning samt stads- och byggnadsplanering, 3. den privata sektorn, byggindustrin och byggföretagen, 4. utbildningen av sakkunniga inom offentlig konst och 5. forskning och kommunikation. I rekommendationerna föreslås bland annat att en ny statlig organisation för offentlig konst grundas enligt modell från andra nordiska länder, att konstens roll antecknas i kommunernas och städernas strategier, att professionella konstexperter anlitas i statligt finansierade konstprojekt, att konstexperter ges utbildning på högskolenivå och att regelbunden forskning och kommunikation bedrivs om enprocentsprincipen och den offentliga konsten.

Efter att rekommendationerna gavs har många av dem gått framåt och utmynnat i praktiska åtgärder. Förfaranden i Centret för konstfrämjande

Konstnär Timo Vaittinen
konstverk *LXD* (2017) på
gården till Zachrisbackens
skola är ett av Helsingfors
stads senaste konstanskaff-
ningar i enlighet med enpro-
centsprincipen. Konstverket
ingår i samlingarna i HAM
Helsingfors konstmuseum.
FOTO Maija Toivanen / HAM

Taikes projekt för utveckling av enprocentsprincipen har etablerats som permanent verksamhet, och Taike tillhandahåller sakkunnigtjänster i frågor som gäller enprocentsprincipen och offentlig konst. Specialiseringsutbildningen för konstexperter inleddes vid Konstuniversitetet år 2019. Flera städer i Finland har uppgjort strategier för offentlig konst som en del i eller bilaga till de mer omfattande strategierna. Bygginformationsstiftelsen RTS utvecklar den heltäckande Konstbanken, som betjänar den som beställer konst och hjälper vid valet av konstnär och en sakkunnig eller koordinator inom offentlig konst.

Specialunderstöden från Centret för konstfrämjande

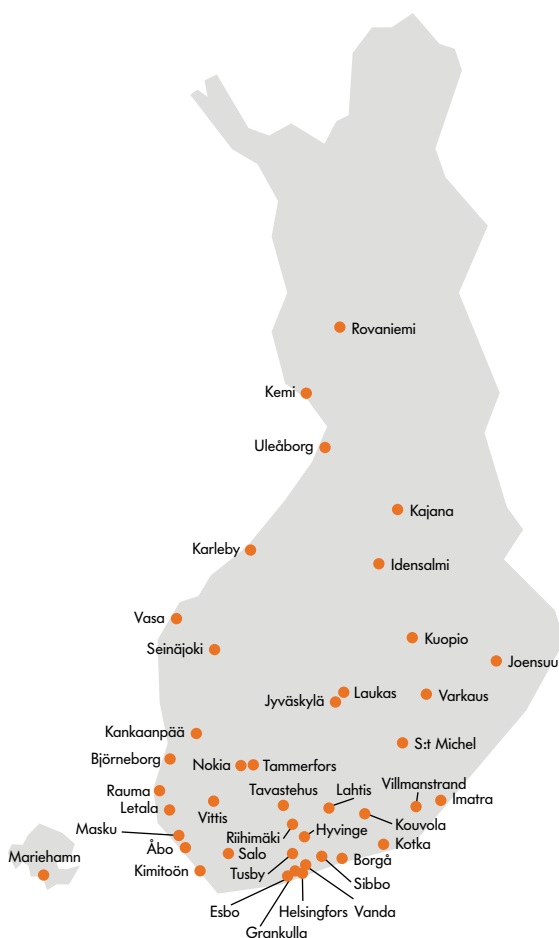
År 2014 inledde Centret för konstfrämjande Taike ett utvecklingsprogram för enprocentsprincipen, som påverkade på två sätt: genom beviljandet av statliga specialunderstöd och genom länskonstnärernas sakkunnigarbete. Samarbetet med undervisnings- och kulturministeriet och organisationerna i den visuella branschen var intensivt. Det tidsbestämda programmet slutfördes år 2018, men de positiva erfarenheterna ledde till att beviljandet av understöd och sakkunnigarbetet fortsatte som en del av sakkunnigtjänsterna för offentlig konst.

Under sexårsperioden har sammanlagt 73 objekt beviljats understöd. Mest typiska av dem har varit kommunala daghem, skolor och läroinrättningar samt sjukhus och objekt inom social- och hälsovården för vilka konstprogram utarbetats. Privata konstprojekt har också beviljats stöd. Det har också varit möjligt att ansöka om understöd för istandsättning av existerande konstverk, men antalet objekt av detta slag har varit litet. Många konstprojekt som genomförts med hjälp av understöd från Taike har varit de första projekten enligt enprocentsprincipen i sina områden. Understödet har förutsatt att byggherren stått för minst 50 procent av de direkta kostnaderna som gäller konst, vilket förstärkte kommunernas och de övriga aktörernas eget engagemang för saken.

De stora städerna i Finland har förbundit sig att följa enprocentsprincipen

Den kulturpolitiska forskningsstiftelsen Cupore gjorde en utredning om användningen av enprocentsprincipen och modellerna för anskaffning av offentlig konst i de 52 till invånarantalet största städerna i Finland år 2012. Utredningen gjordes som ett forskningsbaserat underlag till undervisnings- och kulturministeriets publikation Taidetta arkeen – ehdotus valtioon keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta (2013) (Konst i vardagen – förslag till statens metoder att främja enprocentsprincipen som en del av det offentliga byggandet). Av utredningen framgår det att de stora städerna som systematiskt iakttog enprocentsprincipen i början av 2010-talet var Helsingfors, Tavastehus och Uleåborg. Städer som iakttog enprocentsprincipen i varierande omfattning var Joensuu, Kotka, Kuopio, S:t Michel, Rovaniemi, Salo, Vasa och Åbo. I Esbo användes enprocentsprincipen i de största byggnadsprojekten. Lahtis, Villmanstrand och Kouvola meddelade i enkäten att de inte iakttar enprocentsprincipen alls. Svaren från Jyväskylä, Björneborg, Seinäjoki och Tammerfors var inte entydiga.

Situationen har förändrats på fem år. Många av de städer som iakttog enprocentsprincipen i varierande omfattning har utarbetat systematiska principer för den offentliga konsten eller genomfört omfattande och betydande projekt inom offentlig konst. Joensuu har genomfört ett ambitiöst konstprogram i Penttilänranta område som fungerar som referens för andra städer. Kotka har utarbetat ett heltäckande bildkonstprogram som blev färdigt år 2018. I bildkonstvisionen betonas åtgärder för att stärka enprocentsprincipen. Utöver detta ökar staden systematiskt en betydande samling av offentlig konst, Veistospromenadi (Skulpturpromenaden). S:t Michel publicerade år 2018 ett omfattande program för offentlig konst som omfattar förslag på flera tväradministrativa och finansieringsmässiga utvecklingsåtgärder med vilka konst kan kombineras med byggande. I Rovaniemi genomför en privat aktör, Andelsbanken, ett konstprogram i sitt nybygge, och till utbyggnaden av Lapplands centralsjukhus skaffas konst i enlighet med enprocentsprincipen. I Åbo finns det ett program för offentlig konst på yrkeshögskolans nya campus, som leder till uppkomsten av en betydande samling av offentlig konst.

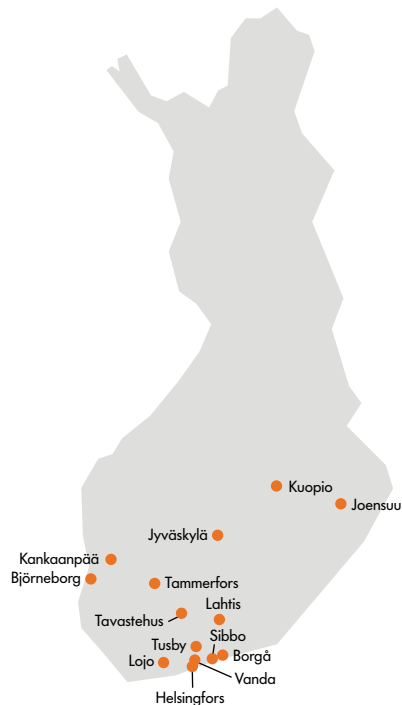
**FÖLJANDE STÄDER
ANSKAFFAR
KONST UTIFRÅN
ENPROCENTSREGELN
ELLER MED LIKNANDE
FÖRFARANDE**

Björneborg	Rovaniemi
Borgå	Salo
Esbo	Seinäjoki
Grankulla	Sibbo
Helsingfors	Tammerfors
Hyvinge	Tavastehus
Idensalmi	Tusby
Imatra	Uleåborg
Joensuu	Vanda
Jyväskylä	Varkaus
Kajana	Vasa
Kankaanpää	Vittis
Karleby	Villmanstrand
Kemi	Åbo
Kimitoön	
Kotka	
Kouvola	
Kuopio	
Lahtis	
Laukas	
Letala	
Mariehamn	
Masku	
S:t Michel	
Nokia	
Riihimäki	

EXEMPEL PÅ ENSKILDA INFRA-STRUKTURPROJEKT SOM BASERAS PÅ ENPROCENSTREGELN

Helsingfors metro
 Asemanranta, Tavastehus
 Konststationen, Iittala
 Gröna kretsen, Jyväskylä
 Ringbanan, Vanda
 Västmetron, Esbo
 Konstverken på riksväg 4 på avsnittet Träskända–Lahtis
 Rondellerna och området kring stationen i Riihimäki
 Området kring stationen i Seinäjoki
 Tunnelprojektet vid strandleden i Tammerfors
 Spårvägen i Tammerfors
 Ledestetiken längs motorväg E18 på avsnittet Kotka–Forsby

BYGGDA OCH PLANERADE KONSTSTADSDELAR I FINLAND

Arabiastranden, Helsingfors
 Fiskehamnen, Helsingfors
 Majstranden, Helsingfors
 Penttilänranta, Joensuu
 Kangas, Jyväskylä
 Konstcirkeln, Kankaanpää
 SaaristoGalleria, Kuopio
 Ranta-Kartano, Lahtis
 Hiidensalmi, Lojo
 Karjaranta, Björneborg
 Västra åstranden, Borgå
 Nickby, Sibbo
 Vuores, Tammerfors
 Asemanranta, Tavastehus
 Regementsparken, Tusby
 Aviapolis, Vanda
 Lejle, Vanda
 Kivistö, Vanda

Yhteiskuntataiteilija-verksamheten (Samhällskonstnär) i nätverket Suomen kasvukäytävä (Finlands tillväxtled). Verksamheten leds av Riihimäki stad. Tammerfors stads principer för offentlig konst av år 2017 styr anskaffningen av offentlig konst långsiktigt.

Nya principbeslut, diskussion och vilja att skaffa konst

En del kommuner i Finland har fattat beslut om att iakttä enprocensprincipen flera decennier sedan, men sedan har principen av en eller annan orsak blivit bortglömd, eller så har man avstått från den, i allmänhet av ekonomiska orsaker. Många av dessa kommuner har under den senaste tiden fattat nya beslut

om enprocentsprincipen eller diskuterat ämnet. Bland dessa städer finns till exempel Idensalmi, Karleby, Kuopio, Imatra, Kimitoön och Laukas. Till exempel Kuopio godkände Valon kaava (Ljusets plan) år 2019. I planen ingår ett belynings-, konst-, design- och kulturprogram. Flera tiotals nya kommuner och städer har förbundet sig att följa enprocentsprincipen eller åtminstone använt den i enskilda byggnadsobjekt. I Joutsa utvecklades en intressant tillämpning av enprocentsprincipen, då kommunen fattade beslut att använda en procent av överskottet i kommunens resultat för anskaffning av konstverk. Konsten håller på att etableras som en del av bostadsmässan. Bra exempel på detta är konstprogrammet för Regementsparken i Tusby, som ordnar bostadsmässan år 2020 och den konst som planerats på Hiidensalmi område i Lojo, där bostadsmässan ordnas år 2021.

I Finland finns också städer som inte har fattat beslut om enprocentsprincipen, men som skaffar konst på metoder som påminner om enprocentsprincipen – åtminstone om enprocentsprincipen uppfattas i vidsträckt betydelse att omfatta kommunala beslut om finansiering och anskaffning av offentlig konst. Till exempel Vanda följde enprocentsprincipen systematiskt fram till år 2003, varefter kommunen använt principen prövningsbaserat. För Lejle och Kivistö områden har utarbetats omfattande och högklassiga allmänna planer för konst. Vanda konstmuseum Artsi är specialiserat på gatukonst, och särskilt mycket gatukonst har genomförts i Myrbacka. Omfattande konstprojekt genomförs även till exempel i Västerkulla och Aviapolis. I Vanda anskaffas konst i anslutning till nybyggnad, men också i samband med utveckling av gamla områden. Exempel på detta är helheten av konst i Dickursby centrum och konceptet för offentlig konst för Björkby, som blev färdigt år 2017.

Av de omfattande helheterna av offentlig konst i Finland är Taidekehä (Konstretsen) i Kankaanpää och Skulpturpromenaden i Kotka, som nämndes ovan, särskilt kända. Taidekehä i Kankaanpää är en helhet av fler än ett-hundra konstverk som är utspridd över hela staden. Det är staden, Kankaanpää konstskola (Satakunta yrkeshögskola) och konstföreningen som ansvarar för att utöka samlingen. I Kankaanpää är bildkonsten en regionpolitisk faktor, och tack vare den lokala aktiviteten finns det både en konstskola och en betydande internationell samling av offentlig konst i staden.

På 2010-talet bygger den offentliga konstens utveckling fortfarande på den rätt konsekventa modellen för finansiering av offentlig konst i enlighet med enprocentsprincipen. De nya sätten att finansiera och skaffa konst hämtar sin inspiration ur enprocentsprincipens framgång. Samtidigt utvecklar de förfarandena särskilt i riktning mot tväradministrativt samarbete och en betoning på privat finansiering. Genom principprogrammen för offentlig konst blir samtliga av de många sektorerna inom den kommunala förvaltningen som spelar en roll vid anskaffningen av konst bundna vid verksamheten på ett heltäckande sätt.

De förfaranden som anknyter till planläggning och tomtöverlåtelse förbinder också de privata byggherrarna och byggföretagen vid genomförandet av konsten, och i många fall har det också varit möjligt att använda olika metoder som ger invånarna möjlighet att delta.

Den offentliga konstens utveckling i framtiden

I början av 2020-talet kan man konstatera att offentlig konst anskaffas i stora mängder i Finland genom rätt utvecklade och mångsidiga förfaranden. Populariteten lyfter också fram utmaningar, som handlar särskilt om möjligheterna att säkerställa konstens och anskaffningsprocessernas kvalitet i framtiden. Som stöd för sina konstanskaffningar har flera städer grundat multiprofessionella och tväradministrativa arbets- eller styrgrupper. Det gäller att fortsätta arbetet med att stärka dessa gruppers ställning som en del av stadsplaneringen och förvaltningen. Det gäller att fästa uppmärksamhet vid sakkunskap om offentlig konst. Professionella inom konsten följer med och förstår hur konstens olika former förnyas och utvecklas. Denna kompetens bör utnyttjas, så att den offentliga konsten förblir högklassig och intressant nutidskonst på samma sätt som den övriga visuella konsten i Finland.

Uppmärksamhet bör också fästas vid livscykelstänkande inom den offentliga konsten. Gatukonsten, som blir allt vanligare, utmanar redan i dagens läge tanken om att offentliga konstverk i princip är bestående. Också i byggprojekt genomförs tillfälliga konstverk och genom den utvidgade tillämpningen av enprocentsprincipen även evenemang för scenkonst. Permanenta offentliga konstverk kräver underhåll, men förfarandena för fördelningen av underhållsansvaret är fortfarande rätt varierande i Finland. Konstverk som förfaller är ett estetiskt problem och dessutom en potentiell säkerhetsrisk, om man inte tänkt på konstverkets livscykel fullt ut.

Den offentliga konsten i Finland anknyter naturligtvis till internationella utvecklingstrender. I de nordiska länderna och till exempel i Estland finns förpliktande och etablerade statliga ansvariga instanser och förfaranden för offentlig konst. Enligt slutrapporten av styrgruppen för enprocentsprincipen är statens engagemang för enprocentsprincipen ett område som kräver utveckling. Den internationella dimensionen gäller också konstskaparna och konstens olika former. I Sverige är till exempel många konstnärnsbanker för byggprojekt öppna för alla professionella konstnärer. I Finland är de som skapar offentlig konst i stor omfattning finländare, och det är naturligtvis önskvärt att konstverksbeställningarna sysselsätter högutbildade proffs som bor i Finland. I Finland arbetar också många internationella konstnärer, och det lönar sig att tänka på deras möjligheter att delta till exempel i fråga om språkvalen i anslutning till konstprojekt på så sätt att även konstnärer som pratar andra språk än finska har möjlighet att erbjuda sitt kunnande. Avslutningsvis kan man tänka sig att en ökande internationalisering inom den offentliga konsten också kan ge finländska konstnärer nya kontakter och arbetstillfällen utomlands.

Aalto-universitetet var den första högskola som föresatte sig att iakttä enprocentsprincipen vid bygget. Gloria Lauterbachs konstverk *Kreutzstrasse* (2018) ingår i samlingarna i Aalto-universitetet. Konstverket har placerats i den nya byggnaden Väre av Högskolan för konst, design och arkitektur. FOTO Mikko Raskinen / Aalto-universitetet

Erfarenheter av användningen av konst i byggprojekt

Arkitekten, konstdoktorn Laura Uimonen kartlade byggbranschens uppfattningar om användningen av konst i enkäten En procent till konsten, som genomfördes av Industrikonstförbundet Ornamo (i dag Ornamo) i samarbete med Byggindustrin rf år 2015. Nedan presenteras ett sammandrag av enkätens resultat.

Inledningsvis – bakgrund till enkäten

Projektet En procent till konsten frågade efter byggbranschens åsikter om användningen av konst i en enkät som genomfördes av Teollisuustaitteen Liitto Ornamo i samarbete med Rakennusteollisuus ry. Enkäten var en del av projektet En procent till konsten, som finansieras av undervisnings- och kulturministeriet. Med konst avsågs i enkäten bildkonst, t.ex. skulpturer, väggmålningar, unikt designade byggnadsdelar och konstprojekt som genomförts tillsammans med en gemenskap. Åsikter samlades in av beställare, byggherrar och planerare i både den privata och den offentliga sektorn.

En länk till webropol-enkäten skickades per e-post till beställare och byggherrar med Rakennusteollisuus ry:s medlemsbrev, och till planerare och inredningsarkitekter med Finlands Arkitektförbunds och SIO:s medlemsbrev. Det var också möjligt att besvara enkäten på webbplatsen för Informationscentret för arkitektur. I kommunerna riktades enkäten till beställare samt till det tekniska väsendet och bildnings- eller kultursektorn via ämbetsverkens registraturer. Bildnings- och kultursektorn i kommunerna togs med i egenskap av beställare, eftersom aktörer inom bildning och kultur ofta fungerar som beställare i projekt som gäller skol-, biblioteks- och fritidsbyggnader samt i konstprojekt. Dessutom skickades enkäten till länskonstnärer, konstmuseer och de största byggherrarna som medverkat i konstprojekt.

Enkäten besvarades av 109 proffs inom byggbranschen och kulturbranschen. Det största intresset väckte enkäten hos aktörer som redan deltagit i konstprojekt och beställare som agerar inom bildning och kultur i kommunerna. Enkäten besvarades särskilt av sådana respondenter som redan hade erfarenhet av konstprojekt (63 %), samt av aktörer som hade lite erfarenhet och ville veta mer (15 %). Av respondenterna verkar 74 procent i den offentliga sektorn och 26 procent i den privata sektorn. Totalt 60 % av dem som besvarade enkäten var beställare, av vilka största delen verkar som beställare av konst i bildnings- och kulturuppgifter inom den offentliga förvaltningen. Totalt 25 procent av respondenterna var planerare och 15 procent byggherrar.

Enkäten bestod av påståenden (t.ex. "konst ökar bostadsområdets och/eller fastigheternas värde"), och respondenterna ombads ta ställning till påståendena på skalan helt av samma åsikt – helt av annan åsikt. Formerna valdes

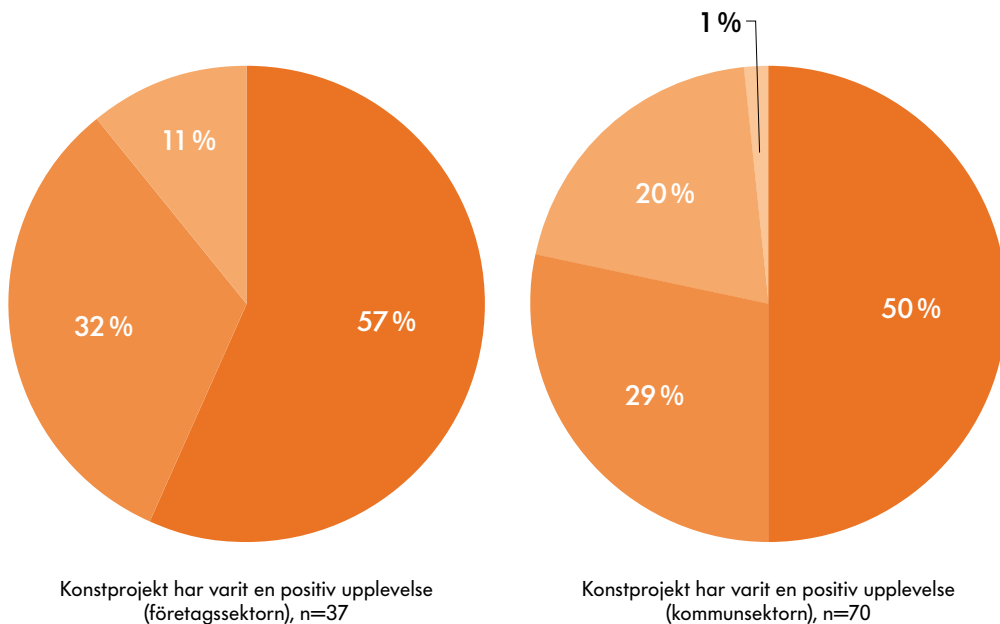
utifrån en enkät som projektet låtit TNS Gallup göra (Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja, 2014 "Medborgarnas uppfattning om konst som en del av den vardagliga miljön och offentliga miljöer"), och för jämförelsens skull användes en del av påståendena i medborgarenkäten i samma form även i den aktuella undersökningen. Syftet med påståendena var att informera olika aktörer om de åsikter som framförts i anslutning till konstprojekt. Enkäten utredde olika aktörers åsikter om påståendena samt kartlade faktorer som borde utredas i eventuella fortsatta undersökningar och delområden på vilka det behövs mer information eller utbildning. Särskilt aktörer inom den privata sektorn (57 %) meddelade att enkäten gav dem ny information eller nya uppslag och att de upplevde att de behövde mer information om konstprojekt. I enkäten bereddes respondenterna också möjlighet att berätta om sina egna referensobjekt och bästa förfaranden. Sammanlagt 54 respondenter utnyttjade denna möjlighet.

Beställarnas, byggherrarnas och planerarnas åsikter om de ekonomiska effekterna av konst i anslutning till byggande

Det är bra att granska bildkonsten också med perspektiv på ekonomin när man vill införa konst som en del av vardagliga livsmiljöer till exempel i bostadshus, skolor och bibliotek samt på gator och torg och i väglandskapet. Det är dock klart att konstens verkliga värde inte kan mätas i pengar eftersom konstens uppgift är att väcka individuella känslor och upplevelser. Men vid sidan av de övriga värdena eftertraktar man ofta även direkt ekonomiskt mervärde med konsten, även om detta mervärde är svårt att förutse. Detta gäller särskilt vid bostadsbyggande.

Redan namnet "enprocentsprincipen" anger vilken andel kostnaderna för konst utgör i den totala budgeten för ett projekt. I byggnadsekonomisk skala utgör de belopp som läggs ut på konst i allmänhet endast 1–2 procent även när de är som störst. Andelen motsvarar de vanliga kostnadsvariationerna i byggprojekt. Med tanke på kulturpolitiken är det anmärkningsvärt hur stora och betydelsefulla projekten för offentliga konstverk egentligen är i konstens ekonomiska fält. För konstnärer innebär projekten möjligheter att utveckla sitt kunnande och utvidga det till nya områden och nya publikgrupper. Det har konstaterats att till och med ett enda enskilt offentligt konstprojekt har en betydande inverkan på konstnärens karriärutveckling.

Konstens ekonomiska värde fastställs oftast över en lång period. Enligt en färsk undersökning av professorn i arkitektur Janne Pihlajaniemi är till exempel jugendarkitekturen den mest uppskattade stilriktningen, när bostadspriserna används som värdekriterium. Denna stilriktning som arkitekter och bildkonstnärer utvecklade i nära samarbete för över hundra år sedan är fortfarande mycket uppskattad.

Konstprojekt har varit en positiv upplevelse (företagssektorn), n=37

Konstprojekt har varit en positiv upplevelse (kommunsektorn), n=70

Höjer konsten byggnadernas värde?

Lockar konst nya invånare, företag eller besökare till området?

Enkäten gav viktig information särskilt om de aktörer inom bygg- och kulturbranschen som redan hade erfarenhet av slutförda eller pågående byggprojekt som utnyttjade konst. En fjärdedel av respondenterna svarade att konstverket gett byggprojektet ekonomisk nytta. Enkäten visade att många fortfarande har bristfälliga kunskaper om konstens ekonomiska effekter; över hälften av respondenterna kunde inte säga huruvida konstverket gett byggprojektet ekonomisk nytta. Information om exakta belopp som skulle visa huruvida konst som integrerats med byggnader höjer bostädernas eller lokalernas försäljningsvärde är inte tillgänglig i Finland.

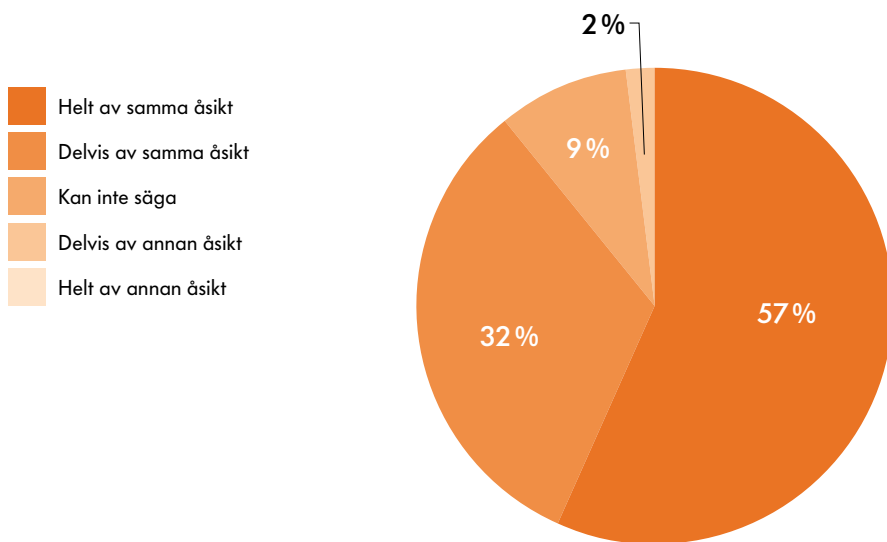
Totalt 55 procent av respondenterna ansåg att konsten ökat kundernas köpintresse och områdets uppskattning samt eventuellt minskat vandalismen i området. Konsten gav fördelar vid marknadsföringen av byggnaderna, eftersom 67 procent av respondenterna använde konstverken som en del av marknadsföringen av sina byggnader och meddelade att medierna haft en positiv attityd till konstprojekt. Nästan alla respondenter (96 %) betraktade

konsten som en av de kvalitetsfaktorer genom vilka ett område eller hus kan differentiera sig och vara unikt.

Över 80 procent av respondenterna meddelade att kundresponsen på konstverken varit positiv och 60 procent att kunderna önskade fler konstverk. Svaren stödjer resultaten av tidigare undersökningar enligt vilka konsten kan öka uppskattningen av olika områden. Hälften av respondenterna meddelade att kunderna eller användarna hörts vid valet och placeringen av konstverk i deras projekt. I många konstprojekt har man uppnått goda resultat genom invånarnas deltagande i projekten. Till exempel i Vuores i Tammerfors omfattar konstprojektet också ordnande av kulturverksamhet i den nya stadsdelen, där man grundat en kulturarbetsgrupp som består av invånare.

Vad kostar det att beställa ett konstverk i anslutning till byggande?

Kostnaderna för ett bildkonstprojekt består av kostnaderna för en eventuell konsttävling, konstexperts och konstnärens arvoden samt av kostnaderna för konstverket, till exempel kostnader för fundamentet, installationen, belysningen och transporterna. De totala kostnaderna för konsten är mindre när konstverksprojektet inleds redan under byggprojektet än om konstverket skaffas till ett färdigt objekt. Kostnadsbesparingar kan uppnås i kostnaderna för material, belysning, installation och transporter. Det finns också exempel där man utifrån konstnärens idéer har kunnat skapa kostnadseffektiva lösningar genom byte av material, eller när man med en takmålning som konstnären gjort har kunnat ersätta en dyr nedsänkt takkonstruktion. Ett exempel på detta är samarbetet mellan Tammerfors stad och Ramboll. Aktörerna planerar

Konsten höjer bostadsområdets och/eller fastigheternas värde:

och genomför en gatuombyggnad där konsten även i fråga om kostnaderna integreras med de traditionella gatukonstruktionerna i stället för att konstverken skulle finansieras inom ett separat projekt. Konstnären och arkitekten Maija Kovari fungerar som medlem i gatuplaneringsteamet i detta projekt. Objektet är ett av pilotobjekten i projektet En procent till konsten.

Byggherren eller beställaren anskaffar ofta konstkoordineringen som konsulttjänst, om företaget eller beställaren inom den offentliga förvaltningen inte har egen erfarenhet av genomförandet av ett konstprojekt. Totalt 44 procent av respondenterna ansåg att en konstkonsult gav projektet mervärde genom att utföra kvalitetskontroll och sköta om budgeten, tidtabellerna och avtalen. Konstkonsulter (konstexperter, konstkoordinatorer) är förtrodda med både byggbranschen och konstfältet: de kan leta efter intressanta platser för placering av konst och föreslå konstnärer och konstverk som lämpar sig för bestämda projekt. Spektret av konstverk har utvidgats snabbt, när konstnärer vid sidan av traditionella skulpturer och målningar också har skapat konstverk som utnyttjar ljus, ljud och fotografi och ibland även rörelse.

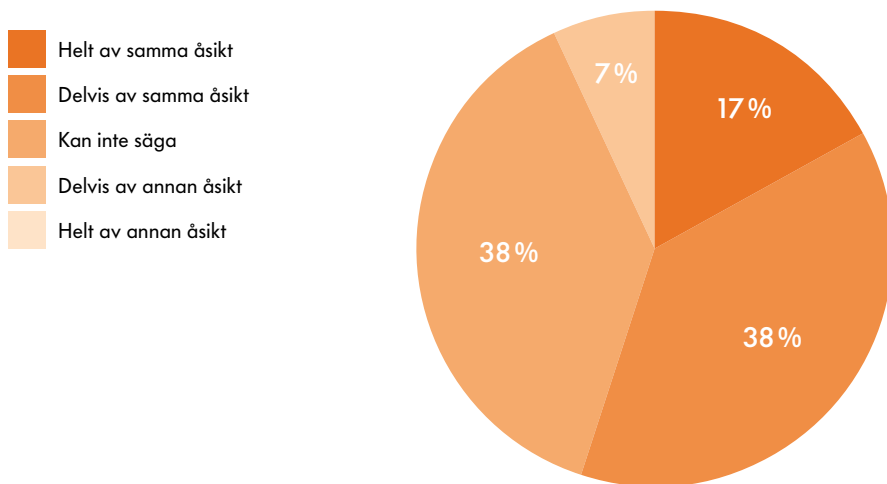
Proffs i konstprojekt. Från beställare till entreprenörer, från planläggning till disponentverksamhet och underhåll av områdena

En allt större grupp professionella medverkar i genomförandet av konstprojekt. De kan vara konstexperter i internationella byggföretag, vid universitet eller i konsultbyråer på några personer. De kan vara tjänstemän i kommuner och konstmuseer. Samarbete görs i expertgrupper och projekt. Konstprojekt genomförs i sjukvårdsdistrikt och vid utvecklandet av hela områdesprojekt eller stadsdelar. I många projekt har också sammanslutningar och invånare fått delta i arbetet.

Enligt enkäten görs 21 procent av konstnärsvälen i arbetsgrupper, 15 procent i konstmuseer och 20 procent av arkitekten eller inredningsarkitekten. I kommunernas bildnings- och kulturväsenden görs 10 procent och i tekniska väsenden 8 procent av välen. Enligt enkäten fattas beslut också av kulturfonder, projektchefer, länskonstnärer, finansärens representanter, kommunstyrelser, byggnadskommittéer, ägare till byggföretag, representanter för byggföretag, kulturväsenden, kulturchefer och kulturproducenter. En del av välen avgörs genom konsttävlingar.

Ett exempel på omfattningen av samarbetet inom konsten är ventilationsrören för den nya strandtunneln i Tammerfors, som samtidigt utgör konstverket *Eld och Regn*, som bygger på ett segrande tävlingsbidrag av Jan-Erik Andersson. Som beställare och byggherre för hela tunnelprojektet har fungerat en allians av fem aktörer, och på byggarbetsplatsen arbetar i genomsnitt 300 personer.

Inga statsägda beställarbolag deltog i enkäten. I kommentarerna framfördes dock att statens exempel och förmåga att förbinda sig vid enprocentsprincipen i sina egna upphandlingar inom offentligt byggande betraktas som en väsentlig faktor.

Konstprojektet har gett indirekt ekonomisk nytta (publicitet, köpintresse, varumärke, områdets värde, minskad vandalism), n=87

Planläggning

Användningen av konst i anslutning till byggande började inom stadsutvecklandet i Finland redan för flera decennier sedan. Ett exempel på detta är byggandet av bostadsområdet i Arabiastranden i Helsingfors. Kulturhuvudstadsprojekten på 2000-talet gav impulser till områdesutveckling och inspirerade kommuner att gå in för en konstimage, till exempel i Mänttä. Planläggare har medverkat i det multiprofessionella teamet till exempel i Vuores i Tammerfors och i utvecklandet av Kangas område i Jyväskylä. Jyväskylä stad och kommersiella byggherrar (Skanska Talonrakennus, YIT rakennus Oy, Jyvä-Parkki Oy) undertecknade år 2014 ett avtal om genomförande som slår fast enprocentsprincipen för Kangas. Enligt regeln används 1 procent av tomternas försäljningspriser, markanvändningsavgifter och fastigheternas byggnadskostnader för konst och kulturevenemang i Kangas område.

Planläggning är dock en verksamhet som regleras i detalj och införandet av ett nytt delområde i verksamheten väcker också frågor. En planläggare lämnade följande kommentar i enkäten: *"Jag skulle gärna vilja ha klara anvisningar till planläggningsavdelningens och den tekniska avdelningens personal bl.a. om enprocentsprincipen och om olika sätt genom vilka regeln kan genomföras, samt om finansieringsmöjligheter, avtalsfrågor osv."*

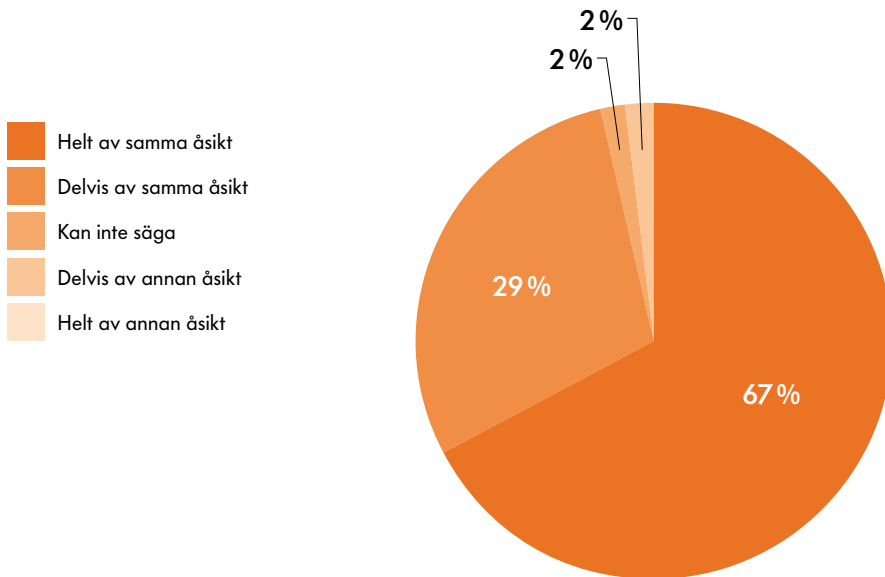
Beställare och byggherrar

På konstfältet finns det många som inte vet till vem konst eller konstnärens arbetsinsats borde erbjudas i ett byggprojekt. Därför behövs det fler konstintresserade proffs och utvecklare i byggbranschen som medverkar i utvecklandet av förfarandena för konstprojekt. Beställarna finns inom stats-, region-

och lokalförvaltningen och i företag, beroende på det objekt som ska byggas. Gränsen mellan den privata och offentliga förvaltningen är inte längre så betydande eftersom de offentliga affärsverken sköter om byggnadsbeståndet och infrastrukturen i vårt land tillsammans med företag. Dessutom omfattar byggprojekten datakommunikationsnät, sanering av byggnadsmark samt beaktande av specialområden och olika användargrupper. Projekten fördelas på många delområden som nästan utan undantag påverkar varandra.

Att ta konstprojekt med i stora projekt kräver vilja och en stark vision av dem som tar initiativet till projekten, men för erfarna beställare är konstprojekt ett välbekant delområde med etablerade förfaranden. I enkäten meddelade över hälften av företagssektorns representanter att konst är en del av företagets strategi, samhällsansvarsprogram eller kvalitetssystem. Hela 70 procent av företagen i enkäten har en ansvarsperson som har kompetens inom konst eller design.

I enkäten betonades dock att det är uttryckligen beställarna som behöver mer information och kunskaper för att starta konstprojekt. Totalt 84 procent av respondenterna ansåg att beställaren behöver hjälp av en konstkonsult eller länskonstnär för att genomföra ett konstprojekt. Enligt 67 procent har beställarna inte heller erfarenhet av hur enprocentsprincipen kan kopplas till lokalprogrammet i ett byggprojekt.

Konsten är en kvalitetsfaktor med vilken ett område eller en byggnad kan differentiera sig och vara unik, n=110.

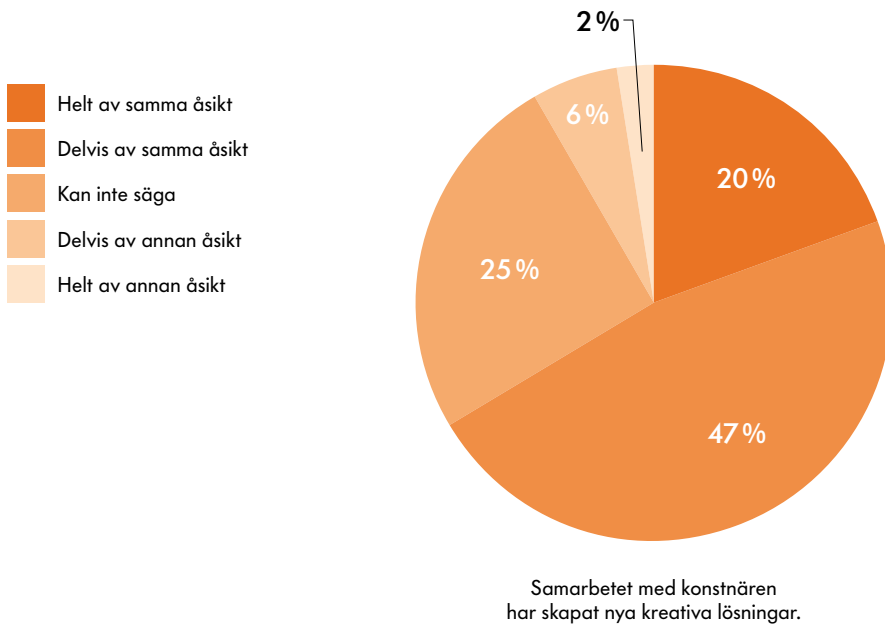
Konstnärer, konstkonsulter och arbetsgrupper

Konstnärernas kunskaper och färdigheter fick i enkäten som i huvudsak ett positivt betyg. Konstnärernas kunnande betecknades som professionellt och deras konst som högklassig. Processen för konstprojektet ansågs ha genomförts enligt budgeten och tidtabellen, och ingåendet av avtal meddelades ha varit så gott som friktionsfritt. Konstnärernas och planerarens samarbete i projekten betraktades i huvudsak som fruktbart. Totalt 60–85 procent av respondenterna var av samma åsikt som dessa påståenden, under 10 procent var delvis av annan åsikt och återstoden kunde inte säga sin åsikt om konstnärernas kunskaper och färdigheter. Kritik riktades mot konstnärernas materialkunnande särskilt i fråga om de krav som ställs på materialen utomhus. I unika konstverk kan lösningen vara att konstverket betraktas som tidsbestämt, särskilt om materialets hållbarhet inte kan testas på förhand. Dessutom bör behovet att uppdatera tekniken i ljuskonstverk beaktas på förhand i kostnaderna.

Konstkoordinatören har expertis inom både byggande och bildkonst. Koordinatören har ofta omfattande expertis eller till exempel både arkitekt- och konstnärutbildning, såsom Tuula Isohanni, som medverkade i Arabiastranden, och Kaisa Berry, som deltog i arbetet med den allmänna konstplanen för Regementsparken i Tusby. Koordinatören fungerar i allmänhet inte själv som kreativ konstnär som skapar konstverk i projektet, utan koordinatörens expertis gäller valet av konstnärer och arkitektens kunnande valet av placeringar för konstverken och av konstverkstyper. Konsulten eller koordinatören kan ta fram ett konstprogram eller koncept för området som gör det möjligt att systematiskt genomföra omfattande fleråriga konstprojekt i takt med att områdesbyggandet framskrider. Sammanlagt 59 procent av respondenterna ansåg att genomförandet av konstprojektet gynnas genom att man anlitar en konstkonsult eller expert. Koordineringen ger fördelar särskilt i områdesprojekt där planeringen och genomförandet kan utsträcka sig över flera år.

I anslutning till byggverksamhet kan konstnärernas roll stå närmare planerarnas och formgivarnas roller, eftersom konstnären i detta sammanhang arbetar med visuella och rumsliga idéer, visuella berättelser och undersöker platsens anda. Dessutom blir det allt vanligare att konstnärernas konstverksidéer förverkligas av underleverantörer, dvs. av tekniska producenter, s.k. art fabrication-företag.

För stora konstprojekt har större städer bildat arbetsgrupper där kommunen samlar kommunens samlade kunnande i olika branscher. Gruppens kunnande kan dessutom kompletteras av konsulter och projektplanerare. En kommentar som gäller enkäten beskriver de etablerade förfarandena väl: *”Förfarandena i projekt för offentlig konst har fått fasta former under årens lopp. Även om processerna kontinuerligt utvecklas och uppdateras är kärnan i hög grad oförändrad, till exempel mötesförfarandena och den praktiska verksamheten. Bildkonstarbetsgrupperna fungerar som ett slags skyddsnät för konstnärerna och planerarna som arbetar med de enskilda objekten. Vi betonar betydelsen och effekten av samarbete i vår verksamhet, och vi respekterar olika aktörer även internt i organisationen.”*

Planerare

Enkätfrågorna om planeringens och planerarens roller besvarades av beställare, byggherrar och planerare. Med planerare avsågs i enkäten särskilt arkitekter, inredningsarkitekter och designers som medverkar i byggprojekt. Arkitektens roll kan omfatta allt från planläggning till projektledning och från beställaruppgifter till huvudplanering eller detaljplanering. Enkätens utgångspunkt var att planeraren ansvarar för byggprojektets estetiska mål och val. I detta avseende kräver ett konstprojekt att arkitekturen och bildkonsten sammanpassas. Det här kan göras på många olika sätt.

Enligt enkäten betraktade över 90 procent planeraren som konstnärens arbetspar, medan 79 procent ansåg att planeraren är rätt person att informera konstnären om projektet som helhet och om de principer som styr verksamheten på byggarbetsplatsen. Hela 67 procent ansåg att samarbetet mellan planeraren och konstnären lett till nya kreativa lösningar. Totalt 85 procent var antingen helt eller delvis av samma åsikt med påståendet om att ett konstprojekt kan höja arkitektens kvalitet.

Genomförare, entreprenörer, övervakning på byggsplatsen och underhåll

Även i konstprojekt är samordningen, övervakningen och kvalitetssäkringen av det slutliga utförandet ofta det mest krävande skedet, särskilt om informationsgången bryts av i byggprojektets slutskede. Av svaren på enkäten framgår att samarbetet mellan planerarna och konstnärerna fungerar bra, men att det börjar uppstå problem i entreprenadskedet när konstnärens konstverk monteras fast i konstruktionerna eller konstnären själv arbetar på byggarbetsplatsen, till exempel med målning av ytor. På byggarbetsplatser

för hus, offentliga områden eller vägar arbetar flera entreprenörer och underleverantörer. Ett konstverk behöver i allmänhet ett fundament, belysning och eventuellt även annan teknik som kräver entreprenörens kunnande och samarbete. En kommentar från enkäten: *"Samarbetet löper smidigare i planeringskedet än vid genomförandet. Utöver arkitekterna borde även de som genomför projekten, dvs. byggmästarna och disponenterna, i fortsättningen informeras bättre om konstprojekt som genomförs enligt enprocentsprincipen."*

Enligt enkäten uppstår det problem i projektens startskede och slutskede samt i underhållsskedet. Kunskaper, metoder och stöd behövs fortsättningsvis för att inleda konstprojekt. Dessutom borde entreprenören och underleverantörerna informeras om konstsamarbetets principer. Information om konst behövs också i vardagen, när underhållet och skötseln av konstverket övergår till de disponent- och fastighetsvårdsföretag som sköter husbolagen och de offentliga lokalerna. Disponentföretag är ytterligare en ny aktör i anslutning till konstprojekt, då de ofta får ansvaret för att sköta om att konstverken bevaras och hålls i skick. Därför ska utbildning i fortsättningen erbjudas entreprenörer, underleverantörer, och byggmästare samt fastighetsvårds- och disponentföretag.

Etableringen av enprocentsprincipen utifrån enkäten

Uppnådda mål

- Informationen om enprocentsprincipen har nått företag och kommunala aktörer väl
- RT-kortet om konsten i byggprojekt är relativt välkänt
- Länskonstnärernas stöd har varit viktigt för projekten
- Även helt nya aktörer har genomfört konstprojekt med stöd av Centret för konstfrämjande och projektet En procent till konsten
- I anslutning till utbildningarna och turnéerna har aktörer inom konstprojekt kunnat utvidga sina nätverk och utbyta erfarenheter
- Utbildningarna har ökat konstnärernas kompetens i konstprojekt som anknuter till byggande
- Avtalsrådgivningen och avtalsmallarna har upplevts som nyttiga

Möjliga fortsatta mål

- Utbildning ges till beställare i byggbranschen, entreprenörer och disponenter
- Kollegial utbildning: Aktörer och företag som verkar i pilotobjekt ger utbildning, benchmarking
- Art fabrication-utbildning för aktörer som bedriver byggverksamhet i konstprojekt
- Kompetens som skaffats genom lyckade projekt är en exportfördel för företag
- Vidareutveckling av kunnandet inom avtals- och ekonomifrågor som anknuter till konstprojekt
- Sammanslagning av kunnandet hos konstnärer, arkitekter och designers och utveckling av ett gemensamt nätverk

Utmaningen är att iaktta den välbekanta enprocentsprincipen även under svåra ekonomiska konjunkturer

I stora kommuner och byggföretag är konstförfarandena redan etablerade, och det finns också sakkunskap i den egna organisationen. Attityderna till konstprojekt var i allmänhet positiva: i företagen ansåg 89 % av responden-

terna och i kommunerna 79 procent av respondenterna att konstprojekten varit en positiv upplevelse.

Projektets mål att etablera enprocentsprincipen som en del av byggnadskulturen i Finland ser ut att ha medvind särskilt i företagen, trots de ekonomiska konjunkturen. Enligt enkäten har både företags- och kommunsektorn goda kunskaper om konstprojekt, och många aktörer runt om i Finland har också erfarenhet av genomförda projekt. Kommunsektorn behöver dock mer information om referensobjekt och andra aktörer i konstbranschen eftersom endast hälften av dem som besvarade enkäten var informerade om aktörer och referensobjekt i sina egna områden. Kommunerna och landskapen behöver också mer stöd i sina beslut om enprocentsprincipen eftersom de fortfarande avstår lätt från dem. Konstprogram har inte blivit vanligare i kommunerna och regionerna; endast 30 procent av respondenternas regioner och kommuner har gjort upp en plan för användning av konst trots att över 60 procent av respondenterna hade erfarenhet av konstprojekt. Bristen på ekonomiska resurser och kommunernas bristande vilja att förbinda sig vid långsiktiga projekt är fortfarande hinder för etableringen av enprocentsprincipen.

Företag och kommuner har haft möjlighet att söka ekonomiskt stöd till sina konstprojekt hos Centret för konstfrämjande (Taike), och särskilda pilotprojekt har genomförts runt om i Finland som en del av projektet En procent till konsten. Totalt 20 procent av dem som svarade på enkäten hade fått stöd för sina projekt från Taike. I små kommuner betraktades Taikes och En procent till konsten-projektets ekonomiska och informativa stöd som en viktig bidragande faktor till att konstprojekt hade kunnat inledas och genomföras. En del av respondenterna betraktade stödet som ett villkor för att projektet kunde förverkligas.

Utbildning i byggbranschen behövs särskilt för kommunernas planläggare och beslutsfattare

- Totalt 85 procent av aktörerna i den privata sektorn och 84 procent av aktörerna i den offentliga sektorn anser att byggbranschen behöver mer utbildning för konstprojekt
- Totalt 52 procent av respondenterna i den privata sektorn och 43 procent av respondenterna i den offentliga sektorn önskar få mer information om konstprojekt
- Totalt 56 procent av respondenterna i den privata sektorn och 40 procent av respondenterna i den offentliga sektorn är intresserade av att dela med sig av sitt kunnande med andra vid utbildningar och genom benchmarking-förfaranden

På 2000-talet har åtgärderna för att främja den offentliga konsten till stor del inriktats på utbildning av fackmän som medverkar i projekten. Enligt enkäten efterlyses mer utbildning som är avsedd för beställare. Även informationsgången behöver förbättras eftersom det finns mycket information som producerats för beställare. Utbildning borde riktas särskilt till kommunerna, eftersom de utifrån enkäten har sämre kunskaper om förfarandena i konstprojekt, referensobjekt, konstkonserter och RT-kortet om konst i byggprojekt (2014) sämre än fackmännen i företagen.

I fortsättningen är det särskilt beslutsfattare som behöver information om

användningen av konst vid byggande. Även förvaltningstjänstemän och planläggare vid kommunernas tekniska ämbetsverk och planläggare efterlyste mer instruktioner bland annat om avtal och finansieringsmöjligheter i anslutning till konstprojekt. Ytterligare mål för det fortsatta arbetet är att rikta information och utbildning till byggnadstillsynen, byggmästare, entreprenörer, och i fråga om vården och underhållet av konstverk även till fastighetsbranschen, disponenter och leverantörer av tjänster inom fastighetsvård.

Konstens ekonomiska effekter ska undersökas

Ett viktigt område som behöver utredas i fortsättningen är hur konsten i verkligheten påverkar byggnadsekonomin, vilka effekter konståvlingar har och hur nöjda kunderna är med konst i sitt område eller sin fastighet. Det är av största vikt att etablera forskningssamarbete med företagen så att undersökningarna ger branschaktörerna direkt nytta.

- 54 procent kan inte säga huruvida konstverket gav projektet ekonomisk nytta
- 38 procent kan inte säga huruvida konstverket gav projektet indirekta fördelar: publicitet, köpintresse, varumärke, områdets värde, minskad vandalis
- 42 procent kan inte säga huruvida konstkoordinatören gav projektet mervärde (effektivitet, kvalitet, tidtabeller, avtal)
- 54 procent kunde inte säga huruvida genomförandet av konsten med hjälp av en konståvling gav mervärde

Vid sidan av de ekonomiska effekterna finns det anledning att också forska vidare kring receptionen av konsten och användarnas värderingar, så att det blir möjligt att undvika risken för att konstens innehåll tunnast ut, om den endast värderas med ekonomiska indikatorer. Denna risk har påvisats inom forskningen även internationellt. Eftersom fastighetsbranschen undersöker kundnöjdheten systematiskt skulle nöjdheten med konsten kunna utredas tillsammans med aktörer inom branschen.

Källor

- CEBR. *The contribution of the arts and culture to the national economy. An analysis of the macro-economic contribution of the arts and culture and of some of their indirect contributions through spillover effects felt in the wider economy.* Report for Arts Council England and the National Museums Directors' Council May 2013 <http://www.cebr.com/reports/arts-and-cultures-economic-contribution/> 15.10.2015
- IXIA. Public art think thank. <http://ixia-info.com/> 15.10.2015
- Jyväskylän kangas, %-periaate <http://www.slideshare.net/KaupunginKangas/kankaan-prosenttikulttuuri-080115> 26.10.2015
- Kolu, Marja 2014. *Julkisten taidehankintojen menetelmät 2000-luvun Suomessa.* Taidekasvatus. Jyväskylän yliopisto.
- Konstnärscentrum konst- och uppdragsförmedling. <http://www.konstnarscentrum.org/index.php/kc-riks> 15.10.2015
- Kontkanen, Minna 2015. *Kutsu vaikka opasteeksi.* Ornamon lehti 2/2015.
- KORO Konst i offentlige rom. <http://koro.no/prosjekter/?status=iarbeid> 15.10.2015
- Korpihalli, Tomi 2015. Villi ja Vapaa. Kaarina Kaikkosen teos Askel Askeleelta päiväkotii Simpukan julkisivussa <http://www.iisalmensanomati.fi/news/villi-ja-vapaa/> 21.8.2015
- Kovari, Maija 2014. *Infra-taide-infra -sanakirja – eli kuinka julkisen tilan suunnittelutiimi ja taiteilija voivat hyöttyä yhteistyöstä* <http://dSPACE.cc.tut.fi/dpub/handle/123456789/22685> 5.11.2015
- Lähteenmäki, Markus 2011. *Taide HUS:n sairaaloissa.* <http://www.hus.fi/hus-tietoa/hallinto-ja-paatokseto/toimielimet/PublishingImages/Taide%20sairaloissa%20-%20HUS.pdf>
- Pihlajaniemi, Janne 2014. *Arkkitehtoninen laatu ja asuntojen hinnat. Empiirinen tutkimus Helsingin kantakaupungin alueelta.* Oulun yliopiston tutkijakoulu. Oulun yliopisto, Arkkitehtuurin tiedekunta.
- Prosenttiperiaate Oulussa. http://prosenttitaide.ouka.fi/tietoa/prosenttitaide_oulussa.php
- Public art fabrication. <http://www.azahner.com/public-art-fabrication.cfm> 20.10.2015
- Rakennustietokortti RT 01-11147
Taide rakennushankkeessa 2014. Rakennustieto Oy.
- Salon prosenttitaide. <http://www.salonprosenttitaide.fi/> 20.10.2015
- Schadewitz, Arja 2015. *Uudet maamerkit Tampereelle.* Teräsrakenne 3/2015, 50–51.
- Statens konstråd. Stadsutveckling. <http://www.statenskonstrad.se/konst?konstkategori=stadsutveckling> 20.10.2015
- Suonto, Yrjö 2015. *Taide rakentamisessa.* http://prosenttiperiaate.fi/wp-content/uploads/Yrj%C3%B6_Suonto_Taide_rakentamisessa.pdf
- Uimonen, Laura 2014. *Katse. Teoksessa Paikka vai tila.* Toim. Hakuri. Aalto-yliopiston julkaisusarja. Taide + Muotoilu + Arkkitehtuuri 5/2014, 30–44.
- Uimonen, Laura 2013. *Taidetta arkeen; Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista.* Ympäristötaiteen säätiön ja Arkkitehtuurikeskus ry:n selvitystyöryhmä. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013: 5.
- Uimonen, Laura 2012. *Taideohjelmalla kerrotaan alueen arvoista ja Taide takaisin rakentamiseen* teoksessa *Taide rakennushankkeessa, opas tilaajalle.* Toim. Järvipetäjä & Nikkilä, 21–22, 135–139. Suomen Rakennusmedia Oy.
- Uimonen, Laura 2010. *Taidetta suunnitteluun. Taidehankkeet ja taidetoiveet suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa.* Aalto yliopisto. Väitöskirja. <https://shop.aalto.fi/media/attachments/c6223/Uimonen.pdf>
- Vuoreksen taideteokset. <https://vuores.fi/vuores/taide>
- Asukasilta poiki runsaasti kulttuuri-ideoita <https://vuores.fi/ajankohtaista/uutiset/180-asukas-iltapoiki-runsaasti-kulttuuri-ideoita> 12.2.2014

Bilaga

Möjligheter och samarbetspartner

Grundutbildning i byggbranschen, läroanstalter i byggbranschen

Utbildningscentralen för fastighetsbranschen KiinKo

Isännöintiiliitto

Aktörerna i pilotprojekten förmedlar bästa praxis

Referensobjekt som lyfts fram i enkäten

Konstprogrammet för Västra stranden i Borgå.
Konsult: Frei Zimmer.

Konststjärn i Kankaanpää och enprocentskonst-projektet i centrumskolan.

Områdesutvecklingsprojektet i Kangas, Jyväskylä.

Allaktivitetshuset i Storby i Karleby, Lucina Hagmans skola, Ulkometsä daghem.
http://www.kokkola.fi/palvelut/opetus_ja_kasvatus/perusopetus/luokat_1_9_fi/isokylan_koulu/isokylan_monitoimitalo/fi_FI/monitoimitalon_suunnittelu/

Vuores. <https://vuores.fi/vuores/taide>

Tavastkyro, projektet Eco Art
Tavastkyro allaktivitetshus,
Leader-projekt. Osmo Rauhala planerar ett konstverk till allaktivitetshuset

<https://www.mediaperheioiva.fi/node/732>

Daghemmet Simpukka, Idensalmi, konstnär Kaarina Kaikkonen.

Haapajärvi högstadieskola, Haapajärvi.

Y-huset i Seinäjoki, utbyggnaden av sjukhuset och Pruukinranta bostadsmässoområde 2016, Pruukinranta konstnärskbank.
<https://www.seinajoki.fi/kulttuurijalikiikunta/kulttuuripalvelut/seinajoentaidehalli/taidepankki.html>

Kumpu grundskola i Outokumpu.
<http://www.karjalainen.fi/uutiset/uutis-alueet/kulttuuri/item/81929-kummun-kouluntaide-hankintoihin-50-000-euroa>

Konstprojekten i Riihimäki. <http://www.riihimaki.fi/taidetta-uuteen-harjoitusjaahalliin/>

Oulu % taideteokset. http://prosenttitaide.ouka.fi/tieto/prosenttitaide_oulussa.php

Vanda Kivistö, bostadsaktiebolaget Puuhakivi, Pertti Metsälampi konstverket Spiral YIT
<http://www.mynewsdesk.com/fi/yit/news/spiraali-valaisee-ja-johdattaa-luontoon-vantaan-kivistoessae-108230>

Lahtis, konstkoncepttävling för Merrasjärviområdet, YIT

<http://www.mynewsdesk.com/fi/yit/pressreleases/taidekonseptikilpailu-lahden-merrasjarventaehitylaestae-1135950>

Frei Zimmer <http://freizimmer.fi/voitto-lahden-merrasjarven-taidekonseptikilpailussa/>

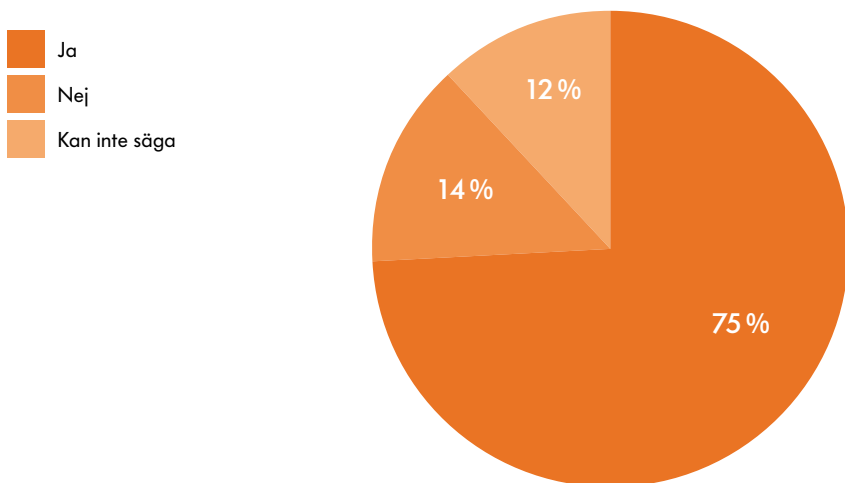
Enkäter visar att finländare vill uppleva konst i sin vardag

Finländarna ger den offentliga konsten ett starkt stöd, som har ökat på 2010-talet. Enligt enkäter önskar finländare runt om i landet att få se konst i deras vardagsmiljöer, oberoende av de svarandes ålder eller kön.

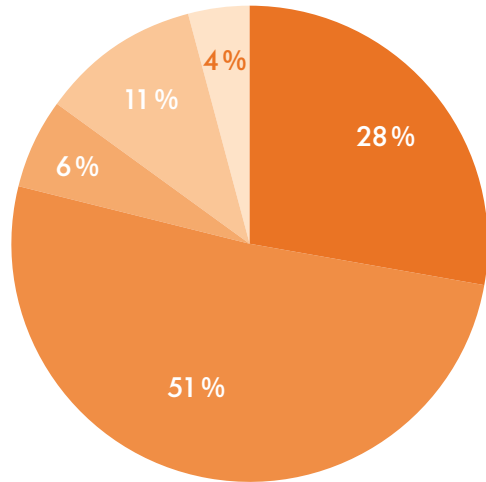
Finländarnas attityder till offentlig konst har utretts två gånger med hjälp av enkäter. År 2014 gjorde TNS Gallup en undersökning på uppdrag av projektet En procent till konsten och år 2016 på uppdrag av Konstnärsgillet i Finland. Den första av enkäterna gjordes med hjälp av telefonintervjuer och den andra hade formen av en internetpanel. I de båda undersökningarna deltog över 1 000 finländare, som representerade befolkningen mellan 15 och 79 år.

I enkäterna fick den offentliga konsten ett starkt stöd. År 2014 meddelade 70 procent av de svarande att de vill se konstverk i deras vardagsmiljöer, till exempel på deras bostadsområden, arbetsplatser och skolor. Två år senare var resultatet 75 procent, vilket vittnar om att understödet för den offentliga konsten blivit starkare.

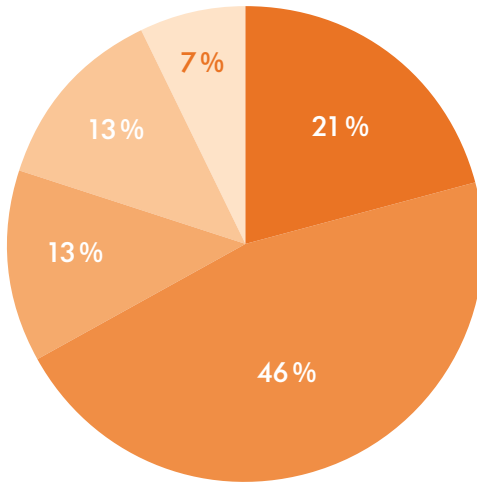
Finländarna är ense om att det är viktigt med konst oberoende av ålder eller bostadsort. Kvinnor hade mer positiva attityder än män: år 2014 ville 77 procent av kvinnorna och 68 procent av männen konst i sina vardagsmiljöer. I undersökningen år 2016 var siffran för kvinnor 79 procent och för män

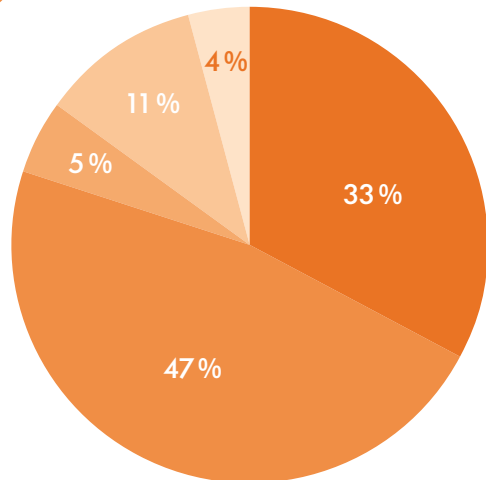
Vill den svarande ha konstverk i sin vardagsmiljö (bostadsområde, studieplats, arbetsplats, bibliotek o.d.) (%), n=1 495

Konst förbättrar trivseln och säkerheten i miljön.

Konsten höjer bostadsområdets och/eller fastighetens värde

Det ska vara möjligt att uppleva konst och kultur på sjukhus och vårdinrättningar.

71 procent. Mest positiva var attityderna bland 25–34-åringar, men skillnaderna mellan olika åldersgrupper var små.

År 2014 ansåg 71 procent av de svarande att konsten höjer bostadsområdets eller fastighetens värde. År 2016 var motsvarande siffra 67 procent. I den första enkäten var nästan hälften av de svarande, 44 procent, själva beredda att betala lite mera för en ägarbostad av vars byggnadskostnader cirka en procent använts för konst. År 2016 var motsvarande siffra 33 procent.

År 2016 gjordes en separat utredning av attityderna till offentlig konst hos invånarna i de tio största städerna i Finland. De mest positiva attityderna hade invånarna i Uleåborg, av vilka 83 procent ville ha konst i sina vardagsmiljöer, till exempel på bostadsområdena, studie- eller arbetsplatserna och biblioteken. Den offentliga konsten värdesattes också särskilt i städerna i huvudstadsregionen: Vanda (82 %), Helsingfors (81 %) och Esbo (81 %). Bland de stora städerna var understödet för den offentliga konsten lägst i Kouvola, men även där ville nästan två av tre invånare (65 %) se offentlig konst.

År 2016 tillfrågades de svarande också om deras åsikt om två trender inom den offentliga konsten: om gatukonst och om konst och kultur på sjukhus och vårdinrättningar. Hela 80 procent av de svarande anser att det ska vara möjligt att uppleva konst och kultur på sjukhus och vårdinrättningar. Totalt 68 procent vill ha gatukonst, såsom väggmålningar och lagliga graffitis i sin hemstad. Störst är stödet för gatukonst i Vanda (78 %), där konstmuseet Artsi inriktat sig uttryckligen på att främja gatukonst.

Källor

Kansalaisten käsityksiä taiteesta osana arkiympäristöä ja julkisia tiloja (Medborgarnas uppfattningar om konsten som en del av vardagsmiljön och offentliga miljöer). TNS Gallup 2014 och 2016. Läs undersökningarna i sin helhet på nätet (på finska): www.prosenttiperiaate.fi/tutkimukset

Källor och kompletterande litteratur

Handbok om enprocentprincipen i Finland (2015)

Utgivare: En procent till konsten-projekt
<https://prosenttiperiaate.fi/handbok-om-enprocentprincipen-i-finland/> (på svenska)

Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön prosenttiperiaatteen ohjausryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:50
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-533-4>

Taidetta arkeen – Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-202-9>

Taiteen edistämiskeskus prosenttiperiaatteen asialla 2014–2016. Taiteen edistämiskeskuksen Prosenttiperiaatteen kehittämisohjelman väliraportti 2016:
<http://www.taike.fi/documents/11580/0/Prosenttiperiaatteen+kehitt%C3%A4misohjelman+v%C3%A4liraportti+2014-2016/4669999c-e316-4433-a7f7-cdb8e9a9cef6>

Rakennetun omaisuuden tila ROTI 2017:
https://www.ril.fi/media/2017/2017-vaikuttaminen/roti-2017/taustat/roti-2017_painettu-raportti.pdf

Rakennetun omaisuuden tila ROTI 2019:
<https://www.ril.fi/fi/alan-kehitys-2/roti-2019.html>

Heinonen, Hanne: Prosentti taiteelle, työtä taiteilijoille. Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto.
http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20160849/urn_nbn_fi_uef-20160849.pdf

Ingen regel utan undantag – Enprocentregeln för konstnärlig gestaltning av offentlig miljö, Konstnärsnämnden 2013:
https://www.konstnarsnamnden.se/Sve/Nyheter/PDFer/Knamnden_Enprocentrapport_A5_2013_web_2.pdf

Kulttuurisuunnittelu. Kaupunkikehittämisen uusi näkökulma. Toim. Maunu Häyrynen ja Antti Wallin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Tietolipas 258

Statens Konstråd: Rapport – Den offentliga konstens roll för boendemiljöer, 2017:
<http://www.statenskonstrad.se/wp-content/uploads/2017/05/rapport-den-offentliga-konstensroll-for-boendemiljoer.pdf>

Konstprogram

Esbo principer för offentlig konst:
<http://espooprodfi.oncloudos.com/kokous/2019463013-20-1.PDF>

På promenad i Arabiastranden:
https://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/esitteet/Arabianranta_SV.pdf

Konstprogrammet för Kangas i Jyväskylä:
<https://www.kangasverkko.fi/sisalto/prosenttikulttuuri>

Konstprogrammet för Jämsä:
https://www.jamsa.fi/images/Ja%CC%88msa%CC%88n_taideohjelma.pdf

Konstprogrammet för Ranta-Kartano i Lahtis
<https://www.lahti.fi/PalvelutSite/AluehankkeetSite/Documents/Ranta-Kartanon%20taideohjelma%20valmis.pdf>

Konstprogrammet i Sairaala Nova:
<https://www.ksshp.fi/download/noname/%7BD4B39F9F-B5E1-4910-94F9-2A66F53BBA6%7D/64096>

Konstprogrammet i S:t Michel:
<https://mikkeli.cloudnc.fi/download/noname/%7B4b6373d9-aed2-4663-9c74-2ed07b4b1009%7D/66187>

Konstprogramm för Västra åstranden i Borgå:
https://www.borga.fi/library/files/57457e1ced6b97703600285b/Konstprogram_f_r_v_stra_stranden_2014.pdf

Konstprogrammet för Nickby i Sibbo:
https://www.sipoo.fi/se/kultur_och_fritid/kultur/kulturplanering_i_nickby/nickby_konstprogram

Taide sairaalassa. T-sairaalan taidekokoelma 2013:
<http://www.vsshp.fi/fi/sairaanhoidopiiri/mediatiedotteet-viestinta/julkaisut/Documents/Taide%20sairaalassa.pdf>

Tammerfors stads principer för offentlig konst:
<http://tampereentaidemuseo.fi/wp-content/uploads/2017/11/Tampereen-kaupungin-julkisentaiteen-periaatteet.pdf>

Konstprogrammet för Vuores i Tammerfors (2014):
<https://vuores.fi/dokumentipankki?task=document.viewdoc&id=332>

Konstprogram för Regementsparken i Tusby:
<https://www.rykmentinpuisto.fi/content/uploads/2015/05/Rykmentinpuiston-taideohjelma.pdf>

Kaarina Kaikkonen:
Sisulla nousiin.
Vuores, Tammerfors.
foto Niklas Kullström
©Kuvasto 2019